

„VELIKOLEPÉ OBĚTIŠTĚ A POHŘEBIŠTĚ POHANSKÉ“ (PŘEMYŠLENÍ: NEKROLOG VÝZNAČNÉ LOKALITY 19. STOLETÍ)

Karel Sklenář

K nalezištím, která v 19. století znal snad každý milovník pravěkých starožitností, dnes ale jsou zaniklá a zapomenutá, patří výšina nad Přemyšlením směrem na sever ke Klecanům – místo v posledních letech k nepoznání změněné a zbavené vši zajímavosti pro archeologa, který sice najde v Národním muzeu značné množství nálezového materiálu ze starších nálezů a výzkumů, ale při nedostatku informací si s ním nebude vědět rady a nakonec jej ponechá stranou zájmu. Jde ale o místo kdysi mimořádně bohaté a jeho výzkumná historie měla své významné momenty, proto stojí za to pokusit se oživit tuto historii a umožnit tak alespoň částečné využití dochovaného materiálu i zařazení lokality do „archeologické topografie“ regionu.

Lokalita se nachází (či přesněji před zničením a zastavěním nacházela) na katastrálním území Přemyšlení (okr. Praha-východ, kraj Středočeský), tehdy severně od obce, dnes v její severní části pozvolna srůstající se sousedními Klecany, po obou stranách, ale především po východní straně původní cesty a od roku 1901 silnice spojující Klecany a Přemyšlení – dnešní Průběžné ulice. Jde o pozemky původních ppč. 140 a 138 v poloze zvané kdysi U louže, po polovině 19. století U cihelny (tak se dnes jmenuje ulice protínající bývalé naleziště; *Ryzner 1890* uvádí ojediněle pomístní jméno „Na radě“), na oblém plochém hřebetu západovýchodního směru, táhnoucím se od Černé skály nad Klecánkami na východ směrem k Veltězi a Zdibům; směrem na sever klesá jen lehce do mělkého údolí na jihovýchodním konci Klecan, ale k jihu do údolí potoka od Veltěže (v němž leží obec Přemyšlení) spadá výrazně.

V roce 1829 koupil klecanský velkostatek – obec s nedávno vyhořelým zámekem a přilehlé vesnice – Jan Vilém Vobořil, brzy nato už známý jako sběratel především ornitologický, ale také archeologický (o něm *Matějková 1943*). Oprava zámku i další stavby měly větší nároky, na něž už nestačila stará cihelna západně od panské stodoly za Klecany (kde prý došlo k nálezům „pohanských hrobů“ s „popelnicemi“ už kolem roku 1780 – srov. *Sklenář 1992*, 96, nález 281/1). Proto Vobořil založil novou na „panském“ tj. svém poli (zakrátko označeném parcelním číslem 140) poblíž dvora Přemyšlení na mírné výšině v místech, kde ji překračovala cesta z Klecan, pokračující do Přemyšlení, Veltěže, Zdib a dále na Prahu; při západní straně cesty stávala tu na vrcholu stoupání kaplička s kamennou sochou P. Marie. Ta patrně zanikla či byla kamsi přemístěna ještě před koncem 19. století, protože soupis památek (*Podlaha – Šittler 1901*, 294) ji už vůbec nepřipomíná, jakkoli naleziště v cihelně jako známou lokalitu registruje velmi podrobně.

Jde o polohu poměrně exponovanou, pro osídlení výhodnou a není divu, že tu docházelo k archeologickým nálezům a k jejich ničení už dříve, při obdělávání polí.

První dochovaná zpráva o nálezech, která se zřejmě týká míst budoucí cihelny, pochází z roku 1826: nejpozději toho roku, ale zřejmě už i dříve se ve březích úvozové cesty z Klecan častěji nacházely lidské kosti, jak do dotazníku pro budoucí topografii Čech uvedl klecanský farář Vojtěch Schauer – „*daß man bey Kleczan an Ufern des Fuhrweges gegen Prag öfters Menschenbeine findet, welches muthmassen läßt, daß einst in der Gegend die Pest quartirt und Schlachten blutvergießend geliefert wurden*“ (Archiv Národního muzea, tzv. Eichlerova sbírka, kart. 36, panství a fara Klecany, 1. 7, 1826; srov. *Sklenář 1992*, 206, kde zachyceny i další citované nálezy; *týž 2001*, 20). To je zřejmě první zpráva o raně středověkém pohřebišti, které se rozkládalo v prostoru se sochou P. Marie.

Další zprávy začínají rokem 1830, kdy se cihelna zakládala. Zprávy hovoří o tom, že při poměrně rozsáhlé skrývce nadložní ornice v souvislosti se zahájením těžby hlíny a výroby cihel, ale také v přilehlém prostoru kolem kapličky (na opačné, tj. západní straně cesty z Klecan do Přemyšlení) a na polích na opačné straně ke Zdibům byly nalezeny lidské kostry, hojné hliněné nádoby a jejich střepy, mazanice, kamenné a bronzové předměty či zvířecí kosti. Podobně tomu bylo při opakovaném zakládání kůlny na cihly, kterou během let vítr třikrát strhl (Krolmus: „*lid dí, že trestem božím, že na pohřebišti staví a na popeli praotců, pokoje že se jim nedá*“). Většina nálezů byla zničena, ale pokud se zachovaly celé nádoby,

byly prý užívány v okolních domácnostech (*Krolmus b. d. 373*: „Lid v nich vařil, pro vodu chodil a věci své uložené míval“). Jen něco málo se dostalo do Vobořilovy sbírky starožitností na klecanském zámku, z níž se bohužel nedochovalo nic (*Krolmus 1852a*, 61; *týž 1852f*; *týž 1852g*, 1v, 2; *týž 1855a*, 25–27; *týž 1855b*, 6–8v; *týž 1856c*, 44; *týž b. d.*, 373 [resp. *Zíbrt 1903–8*, 16/284]; *Šnajdr 1891*, 58; *Sklenář 1972a*, 38–48).

Nález vzbudil pozornost, takže o nich počátkem roku 1837 přinesl podrobnější zprávu i pražský deník *Bohemia* (*Jelen 1837*):

„Begräbnisstätten der Slaven in Prag und Přemysslenj.

Bei dem Bau einer Ziegelhütte wurde nahe bei Přemysslenj, einem Burgsitze, den Přemysl im Jahre 726 anlegte, eine große Begräbnisstätte der Slaven gefunden, welche bereits eine bedeutende Ausbeute von wohlherhaltenen, in gefälligen Formen verfertigten Urnen der alten Slaven lieferte. Dies ist nebst der Klar'schen Beschäftigungsanstalt für erwachsene Blinde, wo man bei dem Bau der dortigen Kirche im vorigen Jahre einen ähnlichen Fund machte, der zweite bedeutende Ort, welcher den Freunden des Alterthums so interessante Nachlässe der alten Slaven bietet. Wir sind durch die Gefälligkeit der Direktion der genannten wohlthätigen Anstalt und des Besitzers der Güter Kletzan und Přemysslenj, Herrn Johann Wobořil, in den Stand gesetzt, über den Fund die nähere Beschreibung zu liefern.“ To se bohužel nestalo.

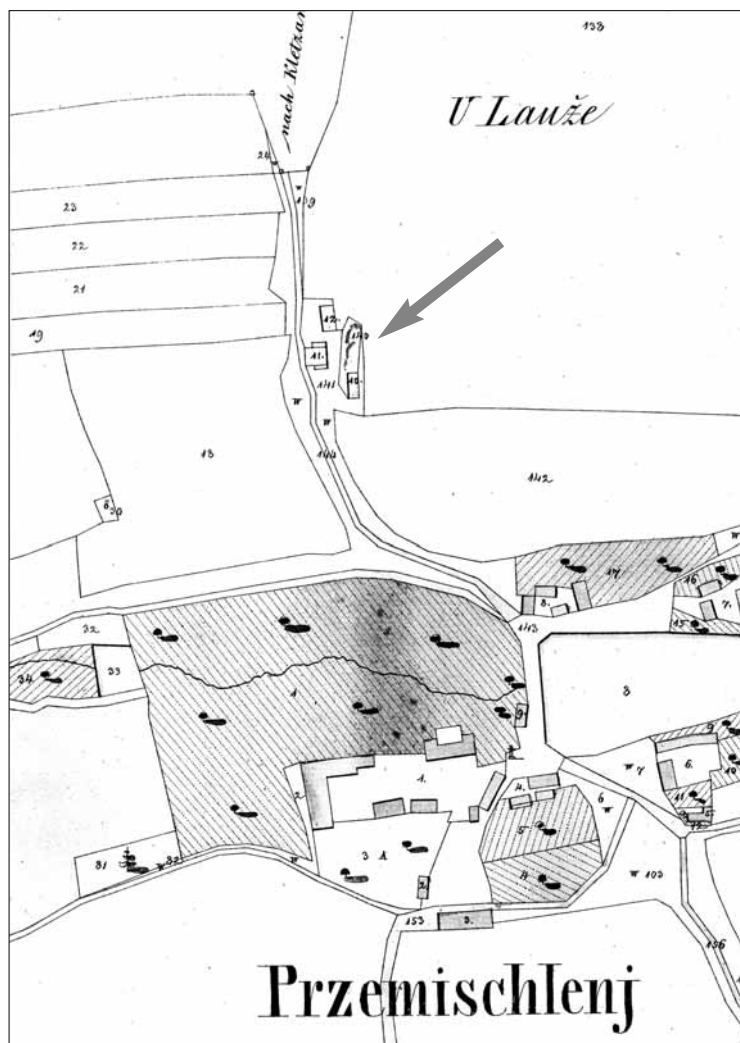
(K poznámce o hradu z roku 726 je na okraj možno dodat, že už fantazie Hájka z Libočan spojila „bakalářskou etymologii“ Přemyšlení s Přemyslem a víra ve spolehlivost tohoto údaje přetrvala do 19. století: ještě F. A. Heber [*Heber 1844*, 218] vypráví svým čtenářům o hradě Přemyšlíně, který tu stával a zmizel beze stopy.)

K dalším nálezům v prostoru kolem cihelny, mezi ní a kapličkou a při cestě (viz *obr. 1*) docházelo průběžně i nadále: tak např. v letech 1847–48 vykopal cihlář J. Zelenka jakousi kulovitou nádobku prý z přepáleného mramoru (?) a v ní červené neprovrtané korálky; nespecifikované nálezy přinesl rok

1848, když se kvůli zmírnění příliš strmého stoupání od vsi k polím prokopávalo mezi cihelnou a kapličkou návrší do hloubky 2–2,5 m a vznikl tak hluboký úvoz. Něco z toho (např. nádobka s korálky) se opět dostalo do sbírky Vobořilovy, dnes už zmizelé, podrobnosti ale neznáme (*Krolmus 1855a*, 31; *týž 1855b*, 6; *týž 1856c*, 44; *Sklenář 1972a*, 43–48).

Na jaře 1851 byla úvozová cesta v návrší s kapličkou opět prohlubována a rozšiřována a opět se prý našly četné nádoby a střepy, které roznesli různí sběratelé a zájemci, takže se nedochovalo nic (*Krolmus 1852a*, 61v; *týž 1852d*; *Sklenář 1972a*, 37–38).

V té době se někde u vsi Přemyšlení (což nijak nevylučuje právě polohu u cihelny) našla červenavá nádoba, jejíž další osud neznáme: byla původně v tehdy slavné sbírce inženýra Josefa Pachla, jenž ji do svého inventáře zapsal jako „Ein äusserst zierlich geförmter Aschenkrug von rothem Thon, gefunden bei dem Dorfe Přemissleny unweit Prag – Ein wahres Kabinetstück“ (Archiv NM, Registratura, kart. 12, č. N6–3, N7), ale pokud se s touto sbírkou v roce 1850 dostala do Národního muzea (dále NM), nebyla tam evidována a její další stopa mizí. (*B... 1850*, č. 83; *Sklenář 1996*, 33; biografie zde jmenovaných archeologů – viz *Sklenář 2005*).

Obr. 1. Ves Přemyšlení s cihelnou v prvotním rozsahu (ppč. 140) na nejstarší katastrální mapě ze 40. let 19. století

PŘEMYŠLENÍ V ÉŘE KROLMUSOVĚ

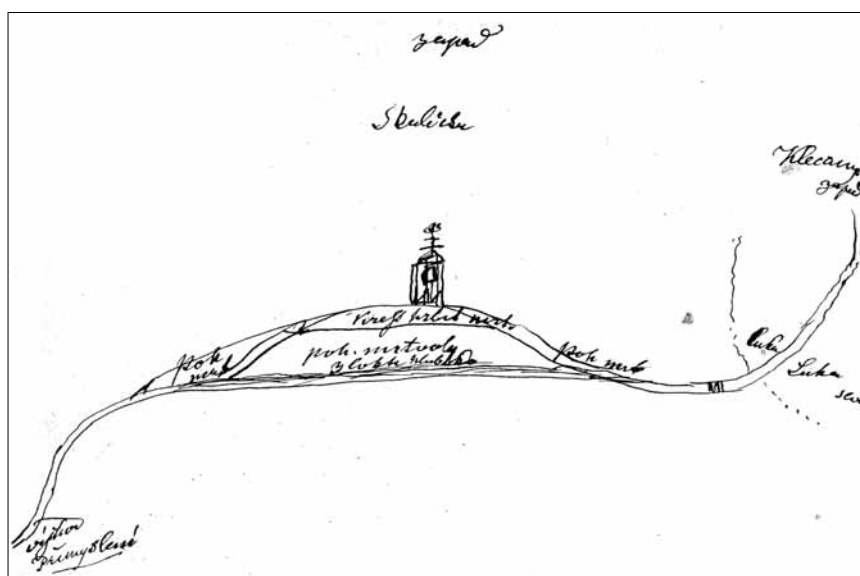
V roce 1850 přišel na tuto slibnou lokalitu patrně poprvé P. Václav Krolmus, „otec“ české terénní archeologie. Prováděl tu mělkou namátkovou sondáž a našel kromě nějakých drobností tři nádoby, jež předal do Národního muzea; v evidenci se tam ale neobjevily, neznámo proč (Krolmus 1855b, 6a; *týž* 1856c, 44). Krolmus upozornil na přemýšlenskou cihelnu i své přátele a příležitostně spolupracovníky v terénu, z nichž na podzim 1851 navštívili Přemýšlení JUDr František A. Brauner (známý český politik roku osmačtyřicátého) ze svého letního bytu v Roztokách a F. B. Mikovec (historik umění a redaktor oblíbeného časopisu Lumír) z Prahy, nezískali však žádné nálezy. Lépe pořídil jiný účastník Krolmusových vykopávek, klecanský farář P. Konopa, jenž našel při prozaické zastávce na lokalitě (podle Krolmuse „*jda na stranu u cihelny, jel do Zdymb k službám božím*“) jakousi bronzovou nádobu; daroval ji ovšem patronu své fary Vobořilovi (Krolmus 1852a, 61; PA 3, 1858, 191; Sklenář 1972a, 37).

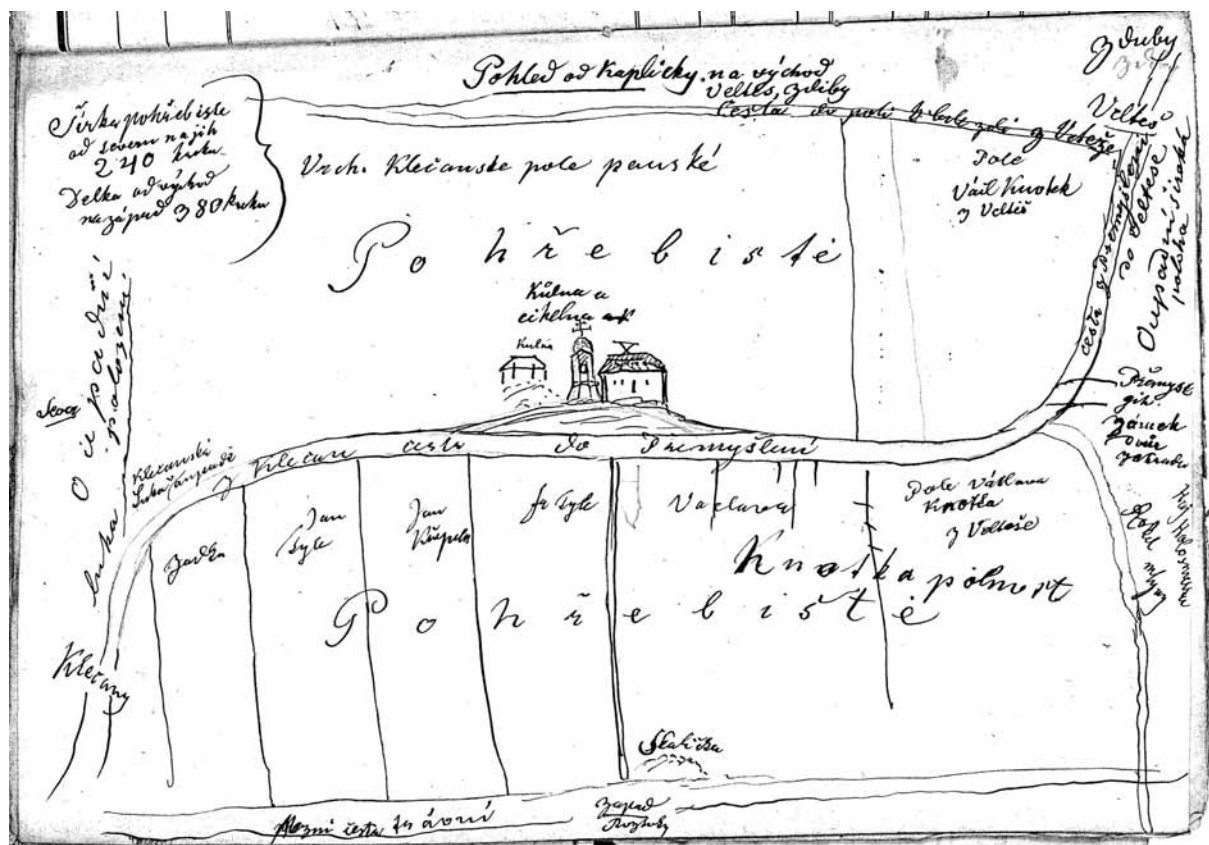
I Krolmus sám byl úspěšnější až při druhé návštěvě, kdy 27. dubna 1852 najal „*několik kopáčů jdouce z práce 11. hodinu domů k obědu, dal jsem jim jísti a pítí, aby posilnění jsouce mně aspoň do večera kopalí*“ za přítomnosti P. Konopy na polích jednak na východ od cihelny, jednak na západ od kapličky. Zjistil zde dvě vrstvy hrobů (*obr. 2*): první v hloubce asi 3/4 m s kostrami v dřevěných rakvích (nebo možná také jen na prknech?), hlavami k východu, se železnými kruhy (z rakví?), ve druhé v hloubce asi 1,5–2 m byly tři kostrové hroby, každý s nádobou za hlavou. V prvním případě šlo zřejmě opět o raně středověké hroby, ve druhém snad o hroby pravěké. Dvě lidské lebky odtud mu byly dodatečně poslány ještě v červnu. Některé nálezy předal spolu se zprávou Archeologickému sboru NM už 6. 5. 1852, nic z toho se ale nedochovalo (Krolmus 1852a, 9, 62–62v; *týž* 1852d, 2v–3; *týž* 1852e; b. a. 1852; Sklenář 1972a, 37–38, 48–50).

Při návratu předložil Krolmus své nálezy roztockému představenému Janu Láblerovi a zaplatil svému pomocníkovi-kopáči Antonínu Korbelářovi, který potom s cihlářem a s Láblerovým synem kopal u kapličky P. Marie 2. 6. 1852; v hloubce asi 1 m objevili větší nádobu, další střepy a kosti. Nálezy Lábler nepředal Krolmusovi, nýbrž v září t. r. odevzdal nádobu do NM (nebyla evidována a je nezvěstná) a do Pražských novin zaslal o akci zprávu, jež zde byla 8. 9. otištěna (b. a. 1852) a vzbudila Krolmusovo rozhořčení; napsal tedy „*opravdivou zprávu o objevení žaroviště a pohřebiště pohansko-křesťanského nade vsí Přemýšlení*“, kterou zamýšlel dát jako opravu do Pražských novin, ale tam ji zřejmě pro délku a svérázný sloh nepřijali, takže ji nakonec na jeho žádost doslovně otiskl Lumír (Krolmus 1852c, srov. Archiv NM, Registratura N7, 109, pres. 22. 9.; dále Krolmus 1852a, 14, 62–62v; *týž* 1852b, 2–2v; *týž* 1852f; Sklenář 1972a, 37–38).

Krolmus se vrátil na lokalitu znovu ve dnech 12.–14. října, kdy kopal v cihelně a jejím okolí s cihlářem a kostelníkem z Klecan. Nalezl nejen další kostrové hroby („*křesťanské mrtvoly*“) u sochy P. Marie v hloubce kolem 1 m, nýbrž tentokrát i doklady pravěkého sídliště s jamami, které tehdy považoval za „*žárové hroby lidské i zvířecí*“; jejich obsah, jak jej sám zřejmě vypočítává (předané jím předměty se v NM opět nedochovaly ani ve staré evidenci), může ukazovat na neolit či eneolit a také na pozdější pravěká období, doložená v cihelně pozdějšími nálezy (knovízská kultura?): části a zlomky nádob, dva kamenné „*klíny*“ a brousek, mazanice, zvířecí kosti – vykládané Krolmusem jako hrob vepře – a parohy (Krolmus 1852a, 60v, 63v–64; *týž* 1855a, 2–3; Sklenář 1972a, 37–38).

Obr. 2. Kostrové pohřebiště ve vyvýšenině s kapličkou P. Marie – mapka kombinovaná s průřezem při pohledu od východu (Krolmus 1855a, 3); popisky: nahoře „*Křesť. hřbit. mrt.*“, dole „*poh. mrt.*“, „*poh. mrtvoly 3 lokte hluboko*“

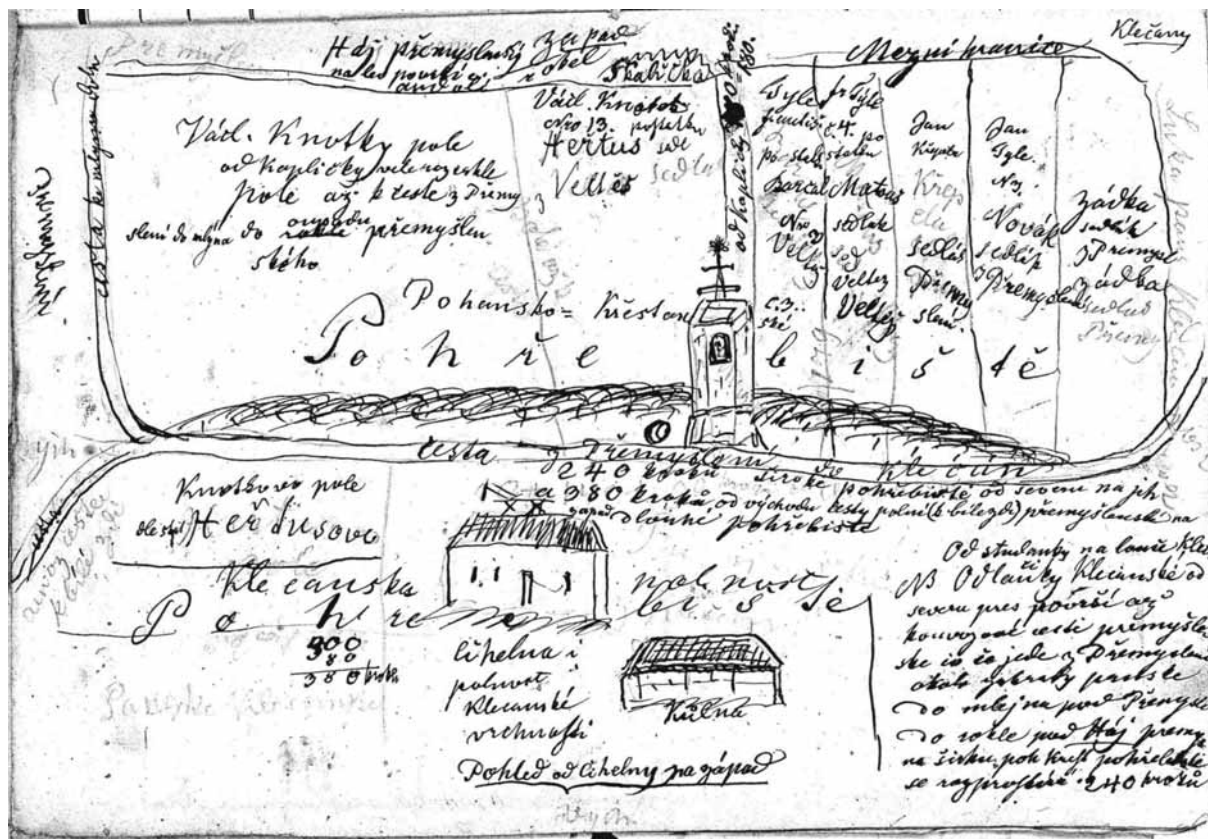
Obr. 3. První z obou mapek, nakreslených Václavem Krolmusem do jeho deníku (Krolmus 1855a, 25v) a pozoruhodných mj. zachycením (jediným, ovšem jen zběžným) podoby kapličky P. Marie, cihelny a kůlny na sušení cihel (pohled od západu)

Z náhodných nálezů v cihelně či u kapličky v roce 1852, přesněji z kostrového hrobu patrně raně středověkého pocházel ještě jeden nález, jako obvykle také ztracený: prstní kůstka s navlečeným bronzovým prstenem, nalezená či získaná klecanským kaplanem P. Veselým; původně se nalézal ve sbírce Vobořilově (Krolmus 1852a, 64v; Sklenář 1972a, 38).

V příštích letech zaměřil Krolmus načas svoji pozornost jinam, i když v roce 1854 zprostředkoval NM dar velké a hrubé baňaté nádoby s užším hrdlem a zoubkovaným okrajem (patrně knovízské zásobnice), učiněný J. B. Láblerem (starším), jenž ji koupil od cihláře, a na jaře 1855 jednak tři nádoby z pole u kapličky od představeného obce Veltěže, jednak něco z výtěžku Láblerova kopání v cihelně; nic z toho nebylo v NM evidováno a nic se nezachovalo (Krolmus 1855b, 5v; týž 1856c, 44; Sklenář 1972a, 43).

18. srpna 1855 potom sám vyrazil do Roztok, „aby pohanské pohřebiště Přemyšlenské ohledati mohl.“ Zastal zde však celou řadu svých známých, kteří tu trávili léto a již vícekrát byli svědky či pomocníky Krolmusových vykopávek; mezi nimi nejvýznamnější byl už zmíněný právník a politik JUDr. Brauner, který už příštího roku z nostalgie po svém mlynářském původu koupí láblerovský mlýn v Roztokách a učiní z něj letní sídlo pro svoji rodinu. (S ním se Krolmus patrně znal a přátelil z doby Národního výboru a společného věznění u sv. Jiří na Hradě po svatodušních bouřích roku 1848.) A byl to právě dr. Brauner, jenž předtím, už na počátku července podal zprávu o rozkopávání přemyšlenského naleziště. Není zřejmé, komu adresoval svůj „přátelský dopis“, ale redaktor F. B. Mikovec jej otiskl ve svém Lumíru 5. července:

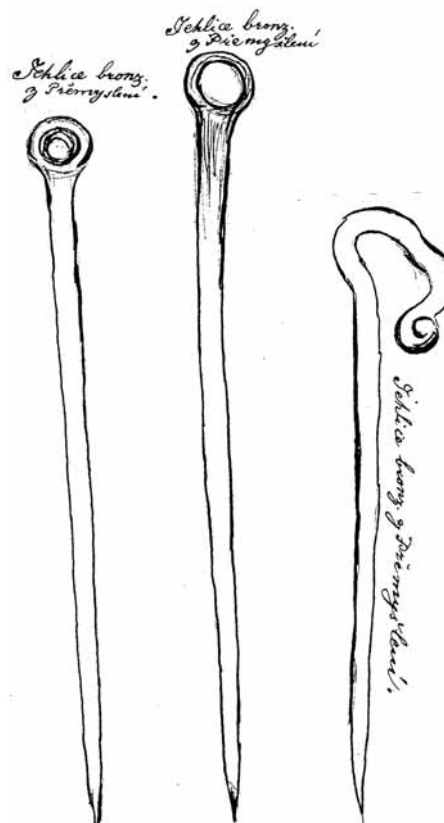
„K panské cihelně nad Přemyšlením při cestě, která vede od Přemyšlení ku Klecanům, prokopávají dva rolníci z Veltěže pahrbek, na němž stará poklona (boží muka) stojí. Tento pahrbek záleží z prastarého pohřebiště, v němž se nachází mnoho lebek lidských, popelnic, jehlic a náramků bronzových z pradávných dob. Již před třemi lety, když se právě cesta, která skrz toto návrší jde, rozšiřovala, nalezeno tam takových věcí a pilná badatel po starožitnostech českých, pan farář Krolmus, sám tam kopal; však ale přišel již pozdě, ještě se dále nešlo, leč co k rozšíření cesty právě potřebí bylo. Nyní však se rozkopává onen pahrbek z jiné strany. Že při tom od sprostých nádenníků, jimž toliko na tom záleženo jest, aby co nejvíce sypké, takřka popelnaté černé prsti nakopali, nezachází se tak, aby se popelnice a jiné památky neporušené vydobyly, netřeba tvrditi. Řečeno mi bylo, že několik dobře zachovaných

Obr. 4. Druhá mapka, opačně orientovaná – pohled od východu (Krolmus 1855a, 26v)

popelnic k panu starostovi do Veltěže odevzdáno jest. Byloby přáti, aby sbor pro zachování domácích starožitností té věci co nejrychleji se ujal, neboť z toho pahrbku časem nic nezůstane, a dobře by bylo, aby již celý se prokopal.“

V pokročilém roce 1855 potom Krolmus přichystal o lokalitě souhrnnou zprávu pro Archeologický sbor NM, z níž se dochoval jednak koncept označený jako „Popis přemýšlenického pohřebiště“ (v deníku na tento rok – viz příl. 3) a doprovázený pracovními načrtnutými plány „pohřebiště“ při pohledech od západu a od východu (obr. 3 a 4), jednak definitivní text zapracovaný do výroční zprávy o činnosti (viz příl. 4) a zahrnující jeden plánek s nadpisem „Poloha pohřebiště Přemýšlenického“ (obr. 13). Tyto materiály obsahují vymezení rozsahu lokality, pokus o systematický přehled nalezených objektů a stručný nástin autorovy interpretační představy. Ze systematické části vyplývá, že Krolmus rozlišoval hroby „pohanské“, tj. pravěké a „křesťanské“, raně středověké. Do první skupiny spadají podle jeho popisů sídlištní jámy, snad i některé skutečné žárové hroby a zřejmě také kostrové hroby, podle zmínky o kamenných broušených nástrojích nejspíše eneolitické; zvířecí kosti v jamách mu jako obvykle zavdaly podnět k úvaze o hrobech zvířat. Druhou skupinu tvořily kostrové hroby s keramickými milodary a s těly buď položenými na prkne, případně též obloženými prkny, nebo snad přímo v rakvích, také se železným kováním (?). Šlo tu o raně středověký hřbitov, který mohl být užíván jedině před vznikem farního kostela v Klecanech (doloženého ovšem až ve 14. století).

Obr. 5. Tři bronzové jehlice, získané Krolmusem pro Národní muzeum a jím i nakreslené do deníku (Krolmus 1855b, 8)

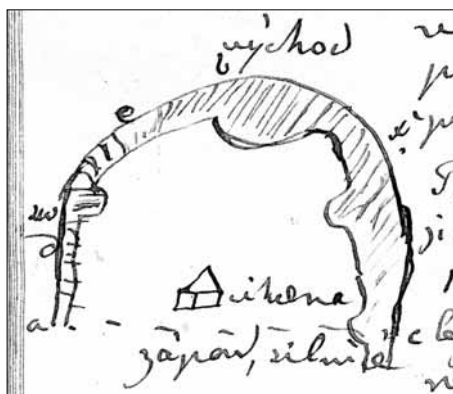
Jen na okraj možno podotknout, že „třetí skupinu“ hrobových objektů podle Krolmuse tu tvořily „hroby zvířat“: výraznější kosterní pozůstatky v sídlištních jamách vykládal jako pohřby obětovaných kusů zvěře domácí i lovné.

„Hrob obětovaného tříletého vepřika na Přemyšlení. Vepřík obětován, tesáky kosti napálené nalezná v hrobě vymazaném mazanicí napolo pálenou, plevami zadělanou, pod ní dokola kamení obložené do kola, v mohyle kosti prasečí, malé a velké popelnice. NB. V tomto hrobě v zemi nalezná kosti a popel z vepřika, i v jelenovým hrobě vkusné i hrubé nádoby rozdrobené; nepochybně popel upáleného vepřika jako jelena složili se ostatky upálené do velikého kotle hliněného a zahrabaly a kamením obkladly hrob; proto tolik velikánských nádob rozdrobených“ (Krolmus 1852a, 63; též Krolmus 1859a, 6; *týž b. d.*, 281).

Ještě téhož roku došlo k dalším nálezům, z nichž nádobka s lidskými kostmi (popelnice?), vykopaná Janem Válkem z Klecánek v úvozové cestě u Černé skály mezi Přemyšlením a Klecany (poněkud dále od cihelny na východ), se ztratila zřejmě hned při nebo po nález (Krolmus 1855a, 10), zatímco jiné se Krolmusovým darem dostaly do NM, aniž bychom mohli identifikovat konkrétní akce, z nichž jednotlivé kusy pocházejí. Krolmus sám pak ještě v září 1859 vykopal v cihelně keramickou mísu a jelení parohy a předal je NM (Krolmus 1859a, 48) a to byla zřejmě jeho poslední návštěva; za dva roky nato zemřel.

LUDVÍK ŠNAJDR A FRANTIŠEK PETERA ROHOZNICKÝ

Osudy přemyšlenské lokality však tím samozřejmě neskončily. Mezi pracovníky cihelny jistě přežívalo Krolmusovo „školení“ – sám ve zprávě z roku 1855 napsal, že „cihlář a jeho pomocníci od pátratele placeni, znají podobných starožitností cenu vážit, za kterou bývají hojně odměněni. Zde pátratel i na Roztokách po kolik let

Obr. 6. Peterův jednoduchý náčrtek podoby hliníku přemyšlenské cihelny, čtvrtstoletí po Krolmusovi (Petera 1869–70, 68)

Obr. 7. Nejstarší dochovaná kresba keramického nálezu z Přemyšlení: zlomek nádoby (štitarské?) s hustým rýhováním či žlábkováním?, postavený shodně s originálem (Petera 1869–70, 24)

kopal a lid poučil, kterak je mají kopati, šetřiti a zachovati. Jen toliko vykopané střepy semo tamo pohodějí.“ Kromě toho ale také do cihelny přicházeli další a další sběratelé, kteří pomáhali udržovat pověst bohatého naleziště. Nelze stopovat všechny; připomeňme jen, že mladý Ludvík Šnajdr sem přišel už v roce 1858, ne-li ještě o málo dříve, a sběry zlomků pravěké keramiky, které tu učinil, mu dovolily odlišit pravěký materiál od raně středověkého, jaký znal z hradišť – Levého Hradce či Budče. Jeho třídění – první podstatné v historii výzkumu keramiky v českých zemích – zahrnovalo tehdy „typ budečský“ (raný středověk) a „typ přemyšlenský“, tj. pravěký (Šnajdr 1881, Česov 2).

Badatel sám později vzpomínal (Šnajdr 1911, 4): „pro toulky po okolí pražském (hlavně ve stopách Krolmusových) a návštěvy knihoven začal jsem zanedbávat své povinnosti žákovské /.../. Za to nabyt jsem v oboru starožitné keramiky české takového rozhledu, že mohl jsem pod pseudonymem L. Losecký Archaeologický sbor při českém museu dvěma dopisy (z prosince 1858 a 20. dubna 1859) upozornit na podstatný rozdíl mezi keramikou, terou nyní nazýváme hradištní, a keramikou, kterou poznal jsem v hlinovišti cihelny přemyšlenské a na více jiných místech okolí pražského.“

Pokus o roztrídění „pohanské“ keramiky v české archeologii, jímž se přemyšlenská cihelna ještě výrazněji zapsala do dějin české archeologie, však tehdy ztroskotal na srážce studenta-začínajícího archeologa se seniorem této vědy Krolmusem za okolností, na nichž je Šnajdrův podíl do dneška nejasný (blíže o tom Sklenář 2000, 216–219), a úloha, kterou mohlo Přemyšlení sehrát ve vývoji oboru, se nenaplnila. Šnajdr však po překonání různých životních peripetií pracoval na této tematice dále a v dopise z 20. 6. 1879 zaslal berlínské antropologické společnosti, s níž mezitím navázal styky, první propracovanější třídění pravěké a středověké keramiky v Čechách, jinak už pojaté (Šnajdr 1879, 20): z pěti následných vývojových typů neglazované keramiky první označil jako žalanský (vypíchaná keramika – lineární ještě neznal), druhý, plynule prý přecházející, jako přemyšlenský (keramika v ruce robená, nemnoho

zdobená svíslými rýhami, z dnešního pohledu od eneolitu po latén, s kamenem, bronzem i železem – to ukazuje pro tu dobu nepřehlednou rozmanitost přemýšlenských nálezů); třetí typ byl pak stradonický, čtvrtý budečský (raný středověk), pátý dražický (vrcholný středověk).

Některé ze Šnajdrových nálezů, zejména vypíchané keramiky, se pak dostaly do sbírek NM (*Vokolek 2007a*, 75–76). Zda je mezi nimi něco z nálezů původních (1858), nelze říci; v dochovaném zlomku kreseb ze Šnajdrova tehdejšího zápisníku (Muzeum hl. m. Prahy, pravěké odd., fond J. A. Jíra, kart. 3) není Přemýšlení zastoupeno. V tomto fondu najdeme ovšem Šnajdrův plánek cihelny (*obr. 14*) a profily jam v jejích stěnách, jež původně považoval ještě za hroby (*obr. 15*).

Mezitím navštívil přemýšlenskou cihelnu také poslední romantik Krolmusovy generace František Petera Rohoznický. V srpnu 1869 zde našel sídlištní jámy hluboké i přes metr, v nich keramické střepy, zvířecí kosti, dokonce i okrajový střep s domnělým „runovým nápisem“, který pak v dubnu 1870 předváděl v zasedání Archeologického sboru (*Petera 1870*, 21). Navíc získal informace o nálezů tří bronzových jehlic v jamách rozkopaných tu asi v roce 1865 a o tom, že cihláři při zpracování nakopané hlíny vybírají z ní střepů na celé vozy a sypou je do jakéhosi dolíku v sousedství cihelny (zajímavé vodítko pro možný budoucí nález v tomto prostoru). Jak sám na povrchu pozoroval, táhly se tenkrát nálezy od cihelny dále k severovýchodu až ke Staré poště na teplické silnici (viz příl. 5.; *obr. 6; 7*).

VÝZKUMY ČEŇKA RYZNERA

V roce 1866 se v nedalekých Roztokách usadil lékař Čeňka Ryzner, který se pod vlivem Wanklova olomouckého okruhu již předtím začal zajímat o archeologii, neopustil tento zájem ani na novém působišti a zhruba po 15 letech se díky svým výzkumům u Únětic a na Řivnáči stal klasikem archeologického výzkumu dolního Povltaví, jedním z předních českých badatelů počátečního období pozitivismu. Méně je známo, že vedle těchto dvou míst (a ovšem i Levého Hradce) v těsné blízkosti Roztok bylo dalším místem poutajícím jeho pozornost Přemýšlení. Přišel sem už přinejmenším na sklonku 70. let (tehdy získal a do NM daroval bronzový nůž s krátkým řapem, v němž se dochoval nýt – PA 11, 1879, 178) a brzy jej velmi zaujalo naleziště, které je „*jakousi záhadou archeologickou, neboť nikdo nepodnikl dosud důkladného proskoumání pozoruhodného místa toho*“ (*Ryzner 1884*, 453).

„Častěji procházím cihelnou tou (...) i podrobuji tu každou okolnost, třeba na pohled nepatrnou, bedlivému zřeteli svému. Našel jsem tu některé zvláštnosti neobyčejné; (...) však jsem si netroufal pronést určitý soud o pravé povaze a archeologickém významu místa toho.“

V té době už měla cihelna rozlohu asi 0,5 ha, těžební stěny byly na severní a východní straně vytěženého prostoru a pod 0,5 m ornice se ve spraši stále rýsovaly sídlištní jámy (kdežto kostry se dle udání cihlářů objevovaly naopak v jihozápadním rohu cihelny při cestě do Klecan). Tmavá hlína z jam byla běžně vybírána a rozvážena na pole jako hnojivo. „*Vyprazdňování jam těchto býval jsem zhusta přítomen a shledal jsem tu obsah jich pokaždé stejný: (...) kousky uhlí dřevěného, často pak kamení rozmanitého druhu, střepy z nádob hliněných větších i menších, rozmanitého tvaru, barvy i lomu, nejvíce tuhou potřené*“ atd., aniž by zřejmě z těchto věcí něco zachraňoval; svědčí to ostatně o době ještě značně bezradné nad keramickým, zejména střepovým materiálem. Zato Ryzner kupodivu zdůvodňuje – ačkoli sídlištní jámy znal z Řivnáče – proč tyto jámy jsou vlastně hroby. Jako důkaz toho uvádí a podrobně popisuje svůj záchranný výzkum jedné z nich v severozápadním cípu cihelny (16. 6. 1884) – šlo ovšem o hrobovou jámu laténského kostrového hrobu s mimořádnou sponou (*Ryzner 1884*, 455–458, tab. XX.) Byl to první laténský hrob zde doložený, těžbou ovšem už narušený; u žebra kostry nepochybně ženské se objevila litá bronzová spona zdobená stylizovanou lidskou a koňskou hlavičkou, na obou ramenou po duchcovské sponě, náramek z dutých polokoulí, kroužky se zbytky látky, zbytky dřeva (*Filip 1956*, 377; *Waldhauser 2001*, 421 s lit.). Patrně z tohoto hrobu pocházela lebka a ramenní kosti se zelenavými stopami, jež pražský chemik Julius Weiss připsal oxidaci bronzu; do NM je daroval Ryzner v roce 1892 (PA 15, 1893, 780).

Rozpoznání laténských nálezů bylo dalším obohacením profilu této lokality. Když J. L. Píč po tříletém úsilí přiměl Ryznera k prodeji jeho kolekce nálezů z Únětic do NM, „*k tomu přidal Dr R. ze své dobré vůle tabulku skvostných bronzů z la Tenského hrobu v Přemýšlení*“ (Archiv NM, registratura 1892, Varia, přípis J. L. Píče správnímu výboru 20. 9. 1892; jednání o koupi se ovšem táhla do r. 1895). Na jaře 1893 byl pak tento nález doplněn kopáním dalších „*gallských hrobů*“ v týchž místech, když Píč a Ryzner zachránili další dva typické laténské kostrové hroby v poloze naznak s bronzovými a železnými předměty – sponami, řetězovým opaskem aj. (zpráva čj. 631/94 tamtéž); dodatečně byl získán z nich pocházející železný meč s pochvou (*Píč 1893*). Později se prý v těchto místech objevily ještě další dva hroby s duchcovskými sponami. Laténské hroby ostatně musely být i na pozemcích západně od cesty,

Obr. 8. Přemyslenká cihelna
na speciálních mapách z konce
19. a počátku 20. století

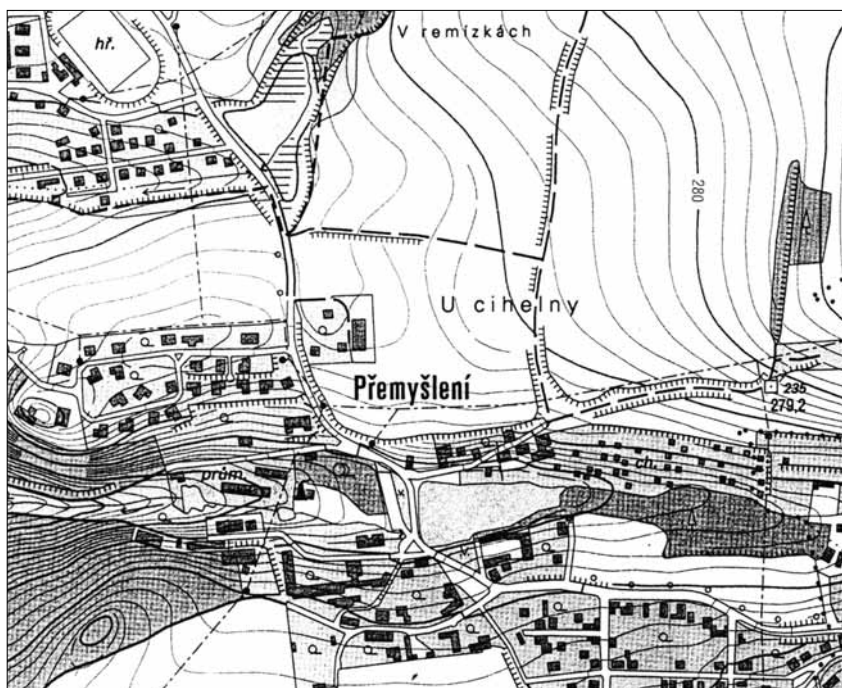
protože tam (zřejmě v jednom hrobě) nalezené bronzы včetně osmičkovité vinutého náramku daroval Ryzner do NM už v počátcích svého zájmu o lokalitu (Berger 1882, 122).

Přítomnost mnohem staršího osídlení naznačoval ojedinělý nález (nebo snad ze zničeného hrobu?) menšího kamenného sekeromlatu českého typu, získaný a do NM darovaný prof. Antonínem Fričem v roce 1879 (PA 11, 1879, 138; viz Smolík 1881, 554, tab. VIII:40).

Hromadění pozoruhodných nálezů přimělo Ryznera k tomu, že 2. 6. 1884 sepsal návrh, který ve schůzi 13. 6. předložil Archeologickému sboru NM:

„Má-li česká věda archaeologická konečně se vzchopiti ku smělejšímu vzletu, jest sbor archaeologický nevyhnutelně nucen k jakémusi rozsáhlejšímu podniku samostatnému: neboť jenom způsobem tímto může sbor ze členů svých, střídavě při práci dozírajících, vypěstiti sobě řadu dokonalých archaeologů praktických, kteří by pak mohli další práce sborové nebo privatní spolehlivě řídit; jedině způsobem tímto stane /se/ archaeologický sbor oprávněným vůdcem všech přátel české archaeologie, kteří dosud marně se ohlíželi po vzoru autorisovaném; toliko způsobem tímto dovede sbor archaeologický otevřítí pramen, z něhož vyplynou pro sbírky jeho starožitnosti proudem hojným, archaeologii českou blahodatně ovlažujícím!

Bohatých nalezišť věcí předhist. jest v Čechách dosti, hojnost jich nachází se v nejbližším okolí pražském. Osměluji se tu upozorniti na znamenitou osadu starožitnou u Přemysleni. Osada tato i s pohřebištěm zaujímá prostor značný, a tu spočívá v útrobách země přebohatý materiál archaeologický. Nálezišti tomuto pak hrozí nebezpečí, že bude obsah jeho beze stopy rozvezen po okolních pozemcích. nastává tedy naléhavá potřeba, aby archaeologický sbor se naleziště toho bez odkladu ujal. (...) Zejména budiž bez odkladu vyslána na místo jmenované kommissí ohledací, a buďtež opatřeny dostatečné prostředky peněžité, by ihned ku prozkoumání naleziště toho se přikročiti mohlo“ (Archiv NM, fond Archeologický sbor, kart. 2, ič. 100, pův. z pozůstalosti J. Smolíka).

Obr. 9. Poslední podoba cihelny na Základní mapě ČR 1 : 10 000 list 12-24-07 z roku 1985

Sbor projevil pro návrh pochopení a zvolil pro jeho uskutečnění komisi složenou z navrhovatele Ryznera, jednatele sboru Josefa Smolíka a kustoda archeologických sbírek NM Václava Schulze. Komise zajistila smlouvy o umožnění kopání s majiteli polí ppč. 18, 19, 21–23, 27–29, ležících vesměs na protější straně cesty proti cihelně, a ještě v létě 1884 započal jménem Archeologického sboru první systematický průzkum lokality pod dohledem Ryznerovým a Schulzovým.

Kopalo se 2 týdny s 8 dělníky na poli p. Nováka (je zajímavé, že to nebyl nikdo z těch, s nimiž byly uzavřeny smlouvy) v lehké proláklivé pole 9 m od západní strany cesty do Klecan. Na ploše 13 × 14 m (173 m²) bylo prokopáno 40 sídlištních jam nálevkovitých či naopak kuželovitě se rozšiřujících. Minimálně jedna jáma byla neolitická (vypíchaná keramika?) se zlomky kamenných broušených nástrojů (materiál v NM: Vokolek 2004, 83), ostatní patřily zřejmě knovízské kultuře a jejich obsah tvořila keramika, bronzové jehlice, kostěné artefakty a šípky, parohová kladiva se čtyřhranným otvorem, kostěná „brusle“, hliněná závaží, drtidla na obilí, zvířecí kosti i zlomky kostí lidských; v jedné z jam se našly dvě lidské kostry. Nálezy byly mimořádně podrobně popsány, bohužel se nedochovala (nevznikla?) žádná kresebná dokumentace situací a prakticky ani materiálu.

Schulz potom podal v Archeologickém sboru zprávu o prokopávání jam u Přemyšlení, „*nepochybně to zbytků starodávných bydlišť*“, jak říká zpráva o schůzi sboru ze 7. 11. (PA 12, 1884, 556–557). Příslib budoucího podrobnějšího pojednání, zde vyřčený, zůstal nevyplněn. Při datování vycházel Schulz ze srovnání s pohřebištěm v porýnském Monsheimu a protože v Přemyšlení se již vyskytlo několik bronzů, kdežto keramika s vypíchanou výzdobou jen vzácně, položil tuto lokalitu do úplného konce neolitu. Ve skutečnosti podle popisů a podle (jediného) vyobrazení tří nádob při tomto článku tu jde jednak o mladší vypíchanou keramiku, jednak o kulturu knovízskou (etážovitá nádoba).

Bylo však stále zřejmější, že jde o velmi bohaté naleziště, a Ryzner se nevzdával myšlenky na další výzkum. Nová možnost se objevila, když na sklonku roku 1888 byla založena Společnost přátel starožitností českých v Praze – sdružení amatérských zájemců o pěstování archeologie a národopisu, zpočátku velmi agilních – a dala si do programu archeologický průzkum a výzkum Čech (Špét 1975–78, o archeologii v ČSPSČ podrobně Sklenář 1988). Tady byl Ryzner, už respektovaný badatel, zvolen prvním starostou (v archeologii nedávno začínající prof. J. L. Píč jeho náměstkem) a mohl začít uskutečňovat svůj výzkumný projekt.

Již v prvních svých schůzích „*ustanovil se výbor k návrhu p. Č. Ryznera, že provede nejprve výzkum na Levém Hradci (...)* Současně též ustanoveno, aby se zahájilo kopání na Přemyšlení. (...) Dle usnesení výboru bude po úplném ukončení levohradeckého a přemyšlenského výzkumu vydána monografie, v níž zevrubně o postupu a významu prací těch bude pojednáno“ a zatím bude vydána jen předběžná zpráva (Adámek 1890, 5).

Nejprve, v březnu, byl započat výzkum na Levém Hradci. Na Přemyšlení se společnost zatím připravovala, kupříkladu dne 12. 2. 1889 Ryzner vykládal o dosavadních poznatcích z Přemyšlení (to byla

Obr. 10. Pohled na prostor bývalé cihelny od JV (ze silnice do Veltěže) směrem ke Klecanům (foto autor 1972)

vůbec první přednáška s besedou, pořádaná Společností), později vedl pro členy vycházku do přemýšlenské cihelny s výkladem.

V té době byly sbírky Společnosti obohaceny o „*kostru v Přemýšlení vykopanou a pány mediky A. Lvem a V. Havlíkem sestavenou, kterouž daroval p. Čeněk Ryzner*“ zřejmě z vlastních nálezů v mezidobí po roce 1884 (Adámek 1890, 7). Jestliže 1. 4. 1889 SPSC darovala do NM „*upravenou kostru se střepinami při ní nalezenými*“ (Archiv NM, fond SPSC, kart. 17; v PA 14, 1889, 662 se uvádí „*kostra z hrobu přemýšlenského znovu složená a drátky stažená*“), šlo zřejmě o tentýž exponát, který se ovšem ve sbírkách NM nedochoval.

Plánovaný výzkum SPSC na Přemýšlení probíhal v červenci a srpnu 1889 na poli p. M. Veselé. (Je zajímavé, že už 18. 9. 1888, kdy ještě Společnost neexistovala, najímal Ryzner pozemek ppč. 18 od M. Veselé k prokopání pro Archeologický sbor NM, ale toho roku ke kopání nedošlo a v roce následujícím bylo už zajištěno kopací právo pro SPSC – Archiv NM, fond SPSC, kart. 17.) V první fázi byly vykopány (na tomto poli?) 4 kostrové hroby zřejmě raně středověké (nalezena jedna nádoba, další osud se neuvádí), ve druhé pak s jistotou na poli M. Veselé, v úseku od pole p. Lidického (?) směrem k cihelně, sídlištní objekty kultury knovízské. Rámcový soupis nálezů z druhé fáze, předaných krátce nato sbírkám NM, uvádí jednak *Páris 1890*, 18–19, jednak *Ryzner 1890*, 28 ve své předběžné zprávě o výsledcích výzkumu (viz příl. 6), bohužel bez ilustrací.

Snad mimo tento výzkum (?) získal a sbírkám Společnosti daroval její spoluzakladatel a první jednatel JUC. Karel Adámek nádobu, střepy a vypálenou mazanici vápnem natíranou, zřejmě knovízskou, což vše Společnost hned nato předala do sbírek NM (*Páris 1890*, 14; PA 14, 1889, 660). Na okraj lze poznamenat, že NM už v předchozích letech získalo řadu předmětů z náhodných nálezů – například knovízské a laténské bronzы koupí 1883 (PA 12, 1883, 419), nebo 6 esovitých záušnic z raně středověkých hrobů a knovízské jehlice, zřejmě z ppč. 19, darem 1884 (PA 12, 1884, 470–1).

JAN FELCMAN – POSLEDNÍ TRVALÝ ZÁJEMCE O PŘEMÝŠLENÍ

„*V cihelně té*“ napsal v závěru Ryznerovy činnosti na Přemýšlení Ludvík Šnajdr (1891, 58) „*rozkopává se co rok značný počet popelnatých jam obsahujících střepy nádob rukou hnětených, kosti zvířecí, nástroje z kamene a z kostí shotovené. Národní museum chová odtud některé nádoby a jiné předměty Krolmuseum získané. Též v novější době byly tu nalezeny nástroje kamenné, mlaty a sekery, jakož i bronzový nožík. U kapličky naproti cihelně vyskytly se již vícekrát kostry v řadách a nalezeny tu milodary rázu la Tène.*“

Už počátek 90. let přinesl změnu dosavadních poměrů, když klecanský velkostatek i s Přemýšlením koupil cukrovarnický podnikatel Heinrich Benies; ten totiž v nájmu provozoval mj. cukrovar ve Zvoleňsvi (mezi Kralupy n. Vlt. a Slaným), jehož ředitelem se právě (1888) stal Jan Felcman – aktivní milovník archeologie a zakrátko i přední člen „*Píčovů družiny*“. Díky tomu dostal Felcman volnou ruku k provádění vykopávek na pozemcích velkostatku (včetně cihelny) ve prospěch sbírek NM; subvence Archeologické komise České akademie věd a umění (v tomto směru silně ovlivňované J. L. Píčem a jeho přátelským vztahem k prezidentu akademie Hlávkoví) umožnila, že výzkumné akce byly obnoveny v letech

Obr. 11. Dnes již nelze získat ucelený snímek polohy bývalé cihelny, v posledních letech zakryté novou zástavbou obytného i komerčního charakteru; uprostřed snímku překračuje silnice z Klecan do Přemyšlení vrchol návrší, z ní doleva odbočuje ulice do prostoru cihelny, vpravo od rozcestí stávala kaplička P. Marie (foto autor 2008)

1895–98. Píč jako jednatel prehistorické sekce Archeologické komise České akademie podal dokonce návrh na další řádný výzkum v Přemyšlení, vedený Felcmanem a Schmidtem (viz též dopis J. Hlávkovi 4. 7. 1896, LA PNP, fond Hlávka), což se ale neuskutečnilo.

Felcman během dlouhodobého průzkumu, o němž vícekrát i referoval v Archeologickém sboru NM (srov. PA 18, 1898, 115; PA 19, 1900, 61, 223), potvrdil, že sídlištní vrstvy a objekty zahloubené do spraše se vyskytují nejen v cihelně ppč. 140, nýbrž i na mnohem rozsáhlejší pozemku ppč. 138, do něhož cihelna pokračovala, a ovšem i na polích na opačné straně cesty, a rozhodl se každoročním dohledem zachraňovat pro NM obsah narušených objektů. Jámy popsal a doprovodil schematickými profily typů (Felcman 1898, 35–36); sumárně podle druhů popsal i nálezový materiál. Díky pokročilejšímu stavu archeologie si už byl vědom, že nejde o „žárové hroby“, ale podle dobového názoru považoval jámy za „obytné“ (zbytky zahloubených obydlí), v čemž jej utvrzovaly nálezy „opálené mazanice, na kterých stopy kostry chatrče dobře znatelný byly“. Jámu s pohřbenou kostrou přirovnával ke svým a Schmidtovým nálezům v Knovízí, podle bronzů zařadil lokalitu celkem správně do mladší doby halštatské (v tehdejší pojetí), ale další závěry z toho nevyvodil, ačkoli keramika vyobrazená na tab. VIII. většinou ukazuje rámcovou shodu s tamními nálezy a patří kultuře knovízské resp. štítarské (výjimku tvoří zejména bronzový páskový náramek zakončený spirálovými růžicemi, hlásící se do pokročilé střední doby bronzové). Jako přívrženci Píčova schematu mu stačilo, že nálezy vesměs patří „pokolení skrčených koster“. Na těchto poznatkách a závěrech celkem nic nezměnily ani výsledky roku 1898 (Felcman 1900), pouze v jedné jámě našel vypíchanou keramiku a některé další připsal poněkud mladšímu „pokolení žárových hrobů“ lužických; doplňkově (mimo své nálezy) uvádí zde ještě hroby s kulturou laténskou a přes cestu proti cihelně raně středověké pohřebiště 10.–11. století.

Z jednoho laténského hrobu předával a v Archeologickém sboru prezentoval nálezy už v únoru 1894 (PA 16, 1895, 583). Další jím získané nálezy předával pak postupně (zejména viz Archiv NM, registratura NM 1894, č. 860, zásilka 17. 9.; 1899, č. 1326, 26. 11.) – a ještě 1905 daroval do NM fasetovaný sekeromlat lidu se šňůrovou keramikou (PA 22, 1906–7, 216). Sporadicky ovšem projevíli současně zájem o zdejší nálezy i jiní: tak např. A. Sinecký, učitel v Klecanech, daroval do NM v roce 1901 nádobu a bronzovou jehlici (PA 19, 1901, 574); na jaře a v létě toho roku se stavěla silnice na místě staré cesty z Přemyšlení do Klecan a k vyrovnání zlomu stoupání byla poněkud zahlubována průkopem.

Zajímavé svědectví o charakteru Felcmanových aktivit podává Josef Antonín Jíra, jenž byl nepochybně daleko lepším terénním badatelem nejen než Felcman, ale i než většina jeho současníků. Bylo to právě v době a v atmosféře napjatých konkurenčních zápasů, kdy se Jíra jako soukromý sběratel (ač správce sbírek Společnosti přátel starožitností českých v Praze) opakovaně srážel se zájmy Národního muzea nejen na pražských lokalitách (právě v této době vedl s Felcmanem další, soupeře dehonestující spor o časně laténské nálezy ze Želkovic na Berounsku).

Ve výborové schůzi Společnosti 28. 10. 1901 Jíra sděloval, že navštívil Přemyšlení a „zastaviv se v cihelně, seznal jsem, jak nevědecky, ba přímo barbarsky si vede při výzkumu p. Felcman ze Zvoleněvsi, odhazuje veliké zlomky nádob, ponechávaje si pouze bronz a zbraně vůbec.“ Navrhoval vyzvat Felcmana, aby přenechal výzkum Společnosti. Usneseno, aby Jíra vypracoval podrobnou zprávu, kterou potom vzal výbor na

vědomí (schůze 14. 3. 1902) a která byla publikována ve spolkovém časopise (výňatek týkající se Přemyšlení viz zde v příl. 7; jinak rkp. Zápisy o jednáních schůzí Společnosti přátel starožitností českých v Praze 1901–1907, s. 5, 29, 59–60; Archiv NM, fond SPSC).

KONEC ZÁJMU O LOKALITU

Posledních sto let už pozornost dříve věnovaná tak významnému nalezišti jen doznívala – tak, jak se chýlilo ke konci využívání cihelny, specializované na ruční výrobu obyčejných plných cihel ke stavebním účelům v blízkém okolí, a pozvolna už vytěžené. Po první světové válce sem archeologové zacházeli už spíše jenom náhodně ve 20. letech. Píčovův nástupce v NM Albín Stocký zde provedl zkoumání sondáž roku 1922 a našel další sídlištní materiál knovízský (Stocký 1923, 339), objevila se tu ještě celá knovízská nádoba – asymetrický dvojkonický okřínek na nožce (Böhm 1926, 58, tab. XIII:4). Asi posledním, kdo v přemyšlenské cihelně vyvíjel výzkumnou činnost, byl pražský žižkovský amatér, soukromý úředník Ladislav Hájek (od konce 30. let pak profesionál v NM a od 50. let v Archeologickém ústavu ČSAV v Praze – a to jeden z nejschopnějších) se svým přítelem a spolupracovníkem, rovněž úředníkem Aloisem Jeništou. V archivu nálezových zpráv prehistorického oddělení NM jsou uloženy jejich zprávy o výzkumech narušených sídlištních jam vypíchané keramiky, únětické a knovízské kultury z let 1927–31 (Sklenář 2003, 14). Jiný, občasný Hájkův druh z konce 20. let, malíř Miloš Malina, zachytil a prokopal v roce 1928 v cihelně další narušený kostrový hrob se šňůrovou keramikou (Malina 1930; Buchvaldek 1967, 148).

A tím vlastně výzkumná historie přemyšlenské cihelny, patřící ještě stále ke klecanskému velkostatku, ale v roce 1940 pak opuštěné a uzavřené, v podstatě končí. (Jak informuje Prokop 1951, 180, hlinišťe mělo v té době už rozměry 80 × 60 m s těžebními stěnami vysokými až 5 m při mocnosti nadloží nad sprašovou hlínou 0,5–1,2 m.) Doplnují ji už jenom skutečně náhodné zisky z pozdějších návštěv amatérských sběratelů a konečně pak nálezy učiněné záchrannými akcemi při výstavbě rodinných domků v letech 2007 a 2008, z nichž pochází už jen nečetný a nepřekvapivý sídlištní materiál keramiky vypíchané a knovízské kultury (viz hlášení v archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze).

SHRNUTÍ

Ze všech citovaných zpráv tedy vysvítá, že v bývalé cihelně na severním okraji obce Přemyšlení (pův. ppč. 140, po jeho odtěžení rozšířené na ppč. 138), dále též na polích přiléhajících k ní na východní straně až nad Veltěž a na západ ke Skaličkám resp. Černé skále – tedy v prostoru již od vzniku cihelny (1830) známém, rozsáhlém, desítky let pak archeologicky sledovaném a „těženém“ – byly od roku 1826 postupně zachyceny (pokud bylo možno určit) následující stopy pravěkého a raně středověkého osídlení:

1) sídliště (mladší) vypíchané keramiky – kamenné broušené nástroje a jejich zlomky, keramika (po r. 1830, 1852, 1855, 1858 a násl., 1884, 90. léta, 1927–31);

2) hroby se šňůrovou keramikou – zmínka o kostrách se sekeromlaty u rukou, možná i ve skříňkovém hrobě/hrobech (zpráva 1855), ojedinělé nádoby bez okolností; kamenné broušené artefakty (1852?, sekeromlat 1879 či dříve; 90. léta; další hrob 1928);

3) hroby kultury únětické (starší i klasické) – kostrové hroby v kamenném obložení s bronzovými milodary (po r. 1830?, 1855, 1869?, zisky Ryznerovy a Felcmanovy, 1931);

4) izolované? nálezy střední doby bronzové (středodunajská kultura mohylová) nejméně od 90. let: opakovaně se uvádějí dvě nádoby a bronzový zlomek (Beneš 1959, 44 a další, naposledy nádobu Vokolek 2004, 83); k tomu připojme náramek s koncovými růžicemi, uvedený výše;

5) sídliště kultury knovízské – hlavní složka osídlení (téměř při všech akcích, zejména 1855, 1884, 1889, 1922, 1927–31, 2007–8) – sídlištní jámy, zřejmě též s pohřbenými? lidskými pozůstatky (i celé kostry), keramika, bronz aj., nacházené od počátku průběžně (většinu z předmětů předaných a darovaných NM do počátku 20. stol. podchycuje Vokolek 2004, 83–86);

6) ? – bronzová nádoba (1851–52);

7) doba halštatská, bylanská kultura – keramika (Vokolek 2007b, 103);

8) pohřebiště doby laténské v severozápadním cípu cihelny – kostrové hroby 4.–3. stol. př. Kr.: keramika (1852), hroby s bronzovými a železnými věcmi (1884, 1893, i později);

9) z doby římské: 2 kostrové hroby, vendické spony, 2. pol. 2. stol. ale nelokalizovány (Novotný 1955, 230, 244; Droberjar 2002, 270);

10) pohřebiště raně středověké na pozemku za cestou západně od cihelny – kostrové hroby, keramika, železné kruhy či obruče–kování rakví?, nádoba se značkou na dně a 6 menších esovitých záušnic (1826 či dř., po 1830, 1852, 1855, 90. léta).

DOCHOVANÉ NÁLEZY V NM I JINDE

Nejstarší, jen zčásti dochované nálezy pocházejí z akcí V. Krolmuse: z roku 1854 byla už v inventáři J. E. Vocela v keramické části pod inv. č. 291 větší nádoba, patrně knovízská zásobnice; v inventáři J. Hlavatého (*Hlavatý 1856–7; týž 1859; týž 1863*) nacházíme pod inv. č. 355–6, 360, 363–4, 369 a 370 nádoby s jedním či dvěma uchy/oušky, především zřejmě zase knovízské, z vykopávek roku 1855. Žádná z nich se ale už v evidenci z doby J. L. Píče neobjevuje. Jediné, co se dochovalo z Krolmusových zisků, jsou tři bronzové jehlice (*obr. 5*), evidované u Hlavatého i Píče pod společným inv. č. 502 (v úseku kovů) a dnes pod inv. č. H1-15800, 15827 a 138969.

V. Schulz podává přehled nálezů ze svého výzkumu podrobněji (*Schulz 1889, 519–520*), Č. Ryzner jen stručně (*Ryzner 1890, 28*); označen Ryznerovým jménem či proveniencí z jeho sbírky je v současné dokumentaci pravěké sbírky NM větší počet nálezů patřících vypíchané keramice, únětické kultuře starší i klasické, hlavně ale knovízské kultuře. Totéž platí o nálezech J. Felcmana, jehož předávací soupisy jsou citovány výše. Část předmětů, dochovaných z výzkumů Schulzova, Ryznerových a Felcmanových eviduje *Vokolek 2004, 83; týž 2007a, 75–76; týž 2007b, 103*.

Kromě toho získalo NM přemýšlenské nálezy postupně z několika sbírek, které se sem dostávaly: v roce 1850 se sbírkou Pachlovou, v novější době zejména se sbírkou Mikšovou resp. Buchtelovou (1922), v meziválečné době je přinesla sbírka Štorchova, Hájkova či Jeništova; předměty ze sbírky M. Maliny se dostaly v novější době do Středočeského muzea v Roztokách.

Z mimopražských sbírek, do kterých se nálezy z Přemýšlení dostávaly, mohla mít jako první význam sbírka J. V. Vobořila na zámku v Klecanech, která bohužel, pokud jde o archeologii, zanikla beze stopy (pro zajímavost: stalo se tak počátkem roku 1859 veřejnou exekuční dražbou v domě čp. 122 v Letenské ul. na Malé Straně, sousedícím s Archeologickým ústavem AV ČR a zčásti jím využívaným). Pro pozdější dobu je třeba zmínit významnou sbírku pražského knihkupce R. von Weinzierla, která se po jeho přechodu do služeb muzea v Teplicích stala roku 1893 majetkem tohoto muzea (kamenná broušená industrie neolitická a šňůrová, keramika vypíchaná, únětická a knovízská, vše vesměs bez nálezových údajů – *Budinský 1981, 73*), méně významnou sbírku K. Stellwaga ve Stvolínkách (obsah laténského hrobu z r. 1892 s výbavou bronzů – *Filip 1956, 377*), z novějších nálezů pak sbírky Středočeského muzea v Roztokách. Něco ze starších náhodných nálezů získalo Naturhistorisches (Hof-) Museum ve Vídni, v zahraničí pak berlínské Museum für Völkerkunde, kam nálezy zřejmě posílal L. Šnajdr – pazourkovou industrii neolitu, bronzů, zvířecí kosti (*Filip 1932, 65*). Nepochybně pak i různé nepodchycené soukromé sbírky zaniklé i dnešní.

Takovýto zběžný přehled je možno sestavit z dochovaných zpráv i věcných nálezů. Těch druhých ovšem není zdaleka tolik, kolik jich bylo původně nalezeno (a musíme si uvědomit, že jenom počet objektů každoročně ničených po desítky let těžby v cihelně musel v souhrnu činit mnoho set). Tady nás opět zarazí praxe nakládání s darovanými nálezy v Národním muzeu po většinu 19. století: část věcí „nepohledných“, zejména keramické střepy, byla zřejmě skartována okamžitě, protože se nehodila k vystavení; nádoby, pokud se rozpadly, čekal zřejmě týž osud, o rozpadlých železech nemluví; dokonce i kamenných broušených nástrojů bylo podle záznamů během let věnováno do NM daleko více, než jich bylo evidováno, natož dodnes dochováno; jednoznačně preferovány byly pouze bronzky (celé kusy). Tato praxe dělá ze soupisu nálezů 19. století přehlídku ztracených pramenů. Tím větší význam pak mají písemné doklady, z nichž lze nálezový fond doby alespoň částečně rekonstruovat.

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Příloha 1 (*Krolmus 1852g, 1–2v*)

Když r. 1827 d. 20. dub. klecanský zámek vyhořel a týž statek r. 1829 p. Jan Vilím Vobořil zakoupil, tedy starou cihelnu nepostačitedlnou za panskou stodolou na západ (kdež se tehdy okolo r. 1780 pohřebiště poh. a v něm popelnice vykopaly dle pamětníků klecanských) prodal a novou cihelnu větší při svém dvoře přemýšlenském čtvrt hodiny cesty od Klecan vzdáleném u cesty nad Přemýšlení na podotknutém povrchu u kapličky Marie Panny r. 1830 začal budovat. Téhož času při kopání základů na tuto cihelnu kopáči náhodou vyhrabali mnoho kostí lidských

Obr. 12. Přemyšlenská cihelna zobrazená druhým vojenským mapováním v době mezi založením cihelny a první Krolmusovou návštěvou (ZS. = Ziegelscheune)

Veltěš na Přemyšlení abych přece ono znamenité přemyšlenské žároviště a pohřebiště od cihelny na východ na poli panském a od kapličky na západ po polích selských z Veltěže a z Přemyšlení vele rozsáhlé přes poledne s třemi propůjčenými nádeníky zběžně ohledal, při čemž jsem v hořejší vrstvi na loket hloubi kostry v rakvích zprachnivělých s rezovatělými kruhy železnými protažených a v dolejší vrstvi 2-2 ½ lokte země 3 kostry s popelnicemi za lebkami ležícími bez pokliček ajv. vyhrabal u přítomnosti p. faráře Jana Konopy, p. zahradníka, cihláře ajv. dělníků z Klecan.

Příloha 2 (Krolmus 1855a, 2)

Přemyšlení.

Malá veska několik statků čistě zbudovaných a ro/ze/stavených, v prostřed rybník naplněný čistou vodou pramenitou od Veltěše a Zdyb běžící. V oupadě od Zdib a Veltěže jdou živé silné prameny tímto překrásným oupadem asi tři. Zapuštěné rybníci nyní v luka a zahrádky proměněny, někdy vodou napuštěny, na mlejn veltěšský spěchají, na pravo a na levo po stránkách rozsáhlých pohřebišťata a žárovišť, na pravé straně od Zdib a Veltěše k Přemyšlení proti jižní straně více hrobů nalezl jsem. /.../

Na Přemyšlení starý pustý hrad býval, nyní nová stavba na tom místě, sklepy hluboké, z nich prý východy podzemské prý jdou až do Vltavy. Zde kachna zlatá s dvanácti kachňátky plove pod zemí ukryta. Tam prý mnoho pokladů peněz leží zahrabáno v onom dvoře se hrádkem pod rybníkem u prostřed zahrad. Na levé straně Háj přemyšlenský na hřebeni táhne se k Holo-smetkám k Vltavě na západ. Na sever jest u kapličky Marie Matky boží na površí krásném vele protáhlém žároviště, pohřebiště dole pohanské a na hoře křesťanské. (Kresba na listu 3 – kombinovaný plán a průřez nalezištěm – obr. 2)

Příloha 3 (Krolmus 1855a, 25–27)

Popis přemyšlenského pohřebiště.

Nález pohřebiště. Když klecanský zámek vyhořel atd.

Prostranost pohřebiště. Kaplička na površí u cihelny klecanské jest střed onoho pohřebiště, skrz ně běží privatní cesta z Klecan na Přemyšlení, která dělí ono pohřebiště na dvě strany; na pravé straně stojí kaplička P. Marie a na levé cihelna. Od cihelny na východ jest panské pole až k cestě polní z Veltěše do polí. Na 300 kroků, na površí malém a na svahu zde všady hroby žárovišťata, a šířka tohoto pohřebiště od severu na jih 170 kroků (od strany klecansk. pole až do oupadu veltěš. a přemyšl.).

Od kapličky na západ ke Skaličkám k hraničné mezi přes příč jest 80 kroků a od luk klecan. od severu na jih přes pole sousední do rokle ku mlýnu přemyšlensk. na jih na 120 kroků.

Celá area pohřebiště od východu na západ, od cesty pol. veltěžské až ke Skaličkám 380 kroků dlouhé a od severu na jih od luk a polí klecans. přes površí poněnáhle až k rokli přemyšlenské neb ku Přemyšlení neb Veltěši 140 kroků.

Okolo kapličky a cihelny podlé potůčku, který u louky klecanské od severu pod kapličkou Marie Panny pod zemí teče na jih k Přemyšlení, nejvíce se nalezá hrobů okrouhlých poh. na površí místem 3 lokte hloubí a povrchu křesť. poh. okolo kapličky na 2 lokte hloubí.

Křesť. kostlivci na prknách 4 roh., kruhy železnými stažené, i ty mají na rakvích, za rakvemi hrnce baňky.

1) Pohans. 3 lokte hloubí okrouhlé hroby, vymazané blátem červ. hlinou plevami promíchaným, na 4 palce tlus., kamením drobným obkladeny grunt hrobu, potom hlína s popelem, snad z toho dříví, pak popelnice, v ní z mrtvol popel s kostmi pálenými. Těchto se tu nejvíce nalezá.

2) Hrob v zemi neb nad zemí kostlivec bez popela v hrobě okrouhlém někdy vymaz. někdy nevymaz. za hlavou neb u noh popelnici při rukou klíny vatry.

3) Hrob 3 kameny placaté trigorka /náčrtek: nádoba v rovnoramenném trojúhelníku/ mezi nimi popelnice s popelem mrtvolí a kosti v ní.

i zvířecích v popeli, mnoho popelnic malých i velkých, vkusných a hrubých, šálků, mís, baněk, tvarů rozmanitých a ozdob rozličných. Mnoho se jich potlouklo, rozebralo a rozdalo, nejvíce jich p. Vobořil do své sbírky přijal atd. R. 1851 na jaře se opět opravovala dráha z Klecan na Přemyšlení, jež právě v onom površí (pohřebišti) mezi kapličkou Marie Panny a touto cihelnou prohloubiti a rozšířiti se musela. Tu se opět na množství nádob poh. přišlo, vzalo, roztlouklo, sebralo a rozdalo. O tomto žárovišti poh. se pověst horem a dolem v okolí Pražském rozšířila, tak že mnozí milovníci starožitnin přišedše ono znamenité místo prohlédnouti. Toho roku navštívivše na podzim p. Dr. Brauner s p. Ferd. Mikovcem ono žároviště a pohřebiště u Klecan, ohledali je.

R. 1852 d. 21/24 dub. byl níže psaný vyslán do Líbeznic od slav. archeol. Sboru prohledati žarovná a pohřební místa poh. do Líbeznic, Mratiny a na Bášf velkou, což níže psaný dne 25 a 26 dub. r. t. vykonal a dne 27. t. měsíce a r. schvalně vrátě se přes Zdiby,

4) Hrob 4 kameny ploché, na gruntě leží kostlivec neb jen popelnice jako 4 prkna a jsou kameny za hlavou popelnice.

5) Hrob vymazaný, okolo popel z dříví, potom okolo popelnice kameny dokola kladeny 6–7 liberní u prostřed nich nádoba s popelem.

Hroby zvířat zde

1) Hrob jelena celého vymazaný, pálen jen kosti z něho

2) Hrob kance někdy kančíka atd.

3) Hrob psa, opět celý upálen.

Hroby I. křesť. doby

1) Hrob. Kostlivec bez prken, za hlavou popelnici, naň kamen 3 lokte přivalen.

2) Hrob. Leží mrtvola buď na kameně neb fošně, při něm popelnice.

3) Hrob. Mrtvola kostlivec leží na kameně 3 prkny pokrytý, popelnice.

4) Hrob. Mrtvola leží mezi 4 prkny, ale žádnou popelnici bez popelnice, železnými kruhy prkna stažena.

Příloha 4 (Krolmus 1855b, 5v–8v)

Přemýšlení.

Z Roztok vyjel v září pátratel s představeným Lablerem přes Brnky do Přemýšlení, vesky skrovné v oupadě ležící s hrádkem ve dvoře nově letos zbudovaným na pravém břehu Vltavy. Od Zdib a Velteše rozprostírá se oupadní poloha až do Přemýšlení, kterým oupadem pramenitý potok od Zdib k Velteši, a odtud do Přemýšlení skrze zahrady a sady na zapuštěných rybnících se nalézající, skrze ně potůček až do rybníka přemýšlenského se vylévá, který jest v Přemýšlení na místě návse, u prostřed vsi. Okolo tohoto potůčku od Zdib až do Přemýšlení jsou v pravo i v levo žaroviště a pohřebiště poh. U kříže na Velteši vykopal p. Jan Bart. Lábler představený z Roztok z křesťanské doby kostlivec, který měl v rukou zetlelou knížku latinskou č. 39, musel to býti kněz jehožto úmrtí a pohřbení u kříže žádný z okolí nepamatuje; při tom jednu popelnici p. Lábler od lidu č. 40 odkoupil, když na jaře na Přemýšlení kopali na pohřebišti. Také představený z Velteše v onom čase tři popelnice (zdají se býti z křesťanské první doby, jež na svém poli na Přemýšlení vykopal u kapličky č. 41, 42 a 43 a skrze pátratele Musejnímu odboru je odevzdává; podkovu z pozdější doby pátratel na Roztokách zanechal protože žádné ceny neměla. Také při tomto jarním kopání obdržel pan Dor Brauner jednu bronzovou jehlici č. 44 a druhou p. představený Lábler č. 45. Žádné popelnice tu neroztloukli kopáči; neb cihlář a jeho pomocníci od pátratele placeni, znají podobných starožitností cenu vážiti, za kterou bývají hojně odměněni. Zde pátratel i na Roztokách po kolik let kopal a lid poučil, kterak je mají kopati, šetřiti a zachovati. Jen toliko vykopané střepy semo tamo pohodějí.

Popis pohřebiště přemýšlenského.

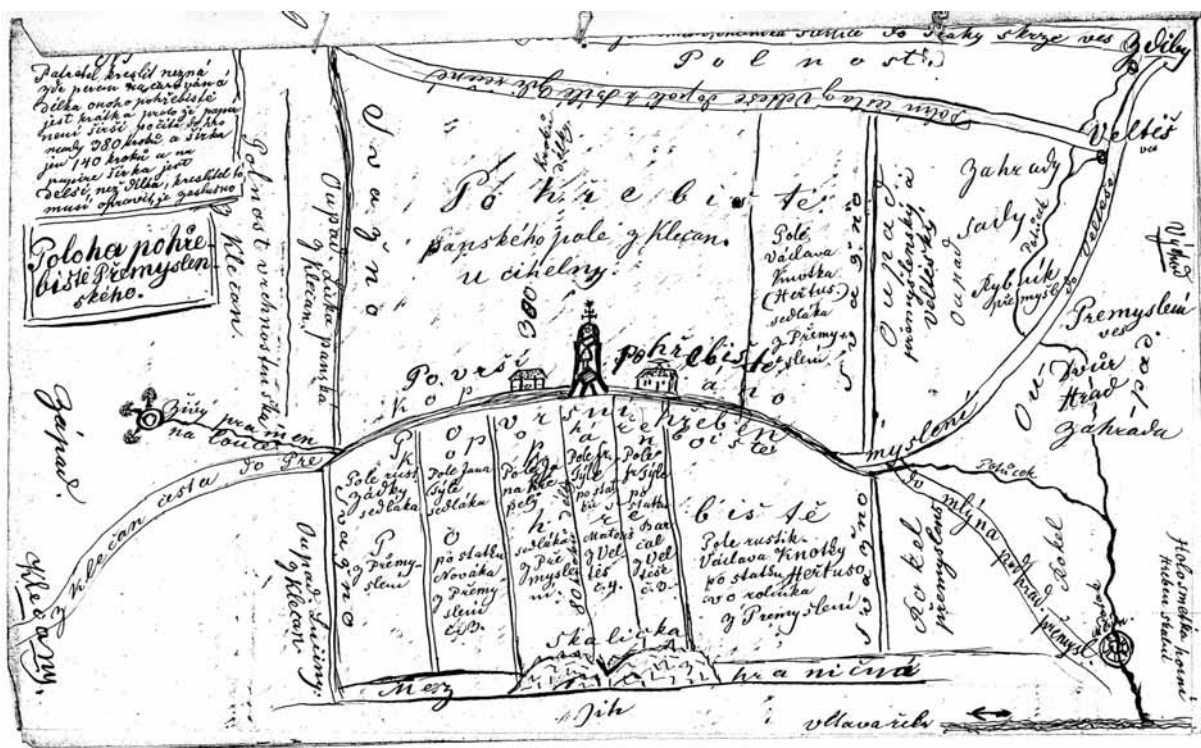
Když před 17 lety zámek klecanský shořel p. majitel Vobořil byl přinucen novou cihelnu založiti, aby ku stavbě svého hradu hojnost cihel měl i obrátil se nevědomky na své rozsáhlé pole na východ ku kapličce přemýšlenské, jenž podlé staré cesty stojí, půl čtvrt hodiny od Přemýšlení na sever vzdálená. Tuť se při budování cihelny, kůlny na cihly, kopání hlíny na kabřince nesčíslný počet nádobí i náradí poh. na tomto pohřebišti napadl, vykopal a do své sbírky starožitnin uložil. Na to 1848 občané přemýšlenští, veltešští a klecanští opravovali starou cestu u kapličky P. Marie neb u této cihelny, aby hnojem na své role nemuseli do vrchu velkého Přemýšlenští a Veltešští ku sošce M. P. nadřčené jezdit, prokopali na 3 lokte v onom místě hlouběji ono příkré cesty površí a tu přišli opět na množství veliké nádob poh., které opět p. Vobořil sebral a do svého skladu starožitností uložil; teprv r. 1850 pátratel kyč z Líbeznice touto drahou od Zdib do Klecan se bral a po starožitnostech se pídil, přijda k tomuto místu k cihelně klecanské a sošce přemýšlenské, užasl nad tímto velerosáhlým pohřebištem. Pojav jdoucí robotníky do Klecan na poledne domů, aby mu semo tamo zakopli, a hnedle se tu tři popelnice objevily, které se toho roku odboru archaeologickému odevzdaly. V pozdějších letech vždy pátratel tu chodem zakopl a vždy něco starožitného vykopal a několikrát ono pohřebiště ohledal.

Soška Panny Marie přemýšlenská stojící na površí a cihelna klecanská jsou střežiště onoho pohřebiště rozsáhlého, mezi nimi jest hluboká ouvozová cesta z Přemýšlení do Klecan, která dělí ono pohřebiště na dvě strany. Ku pravé ruce od Přemýšlení jest cihelna na klecanském panském poli a na levé jest kaplička na přemýšlenských a veltešských sousedů polích. Od cihelny na východ jest panské pole z Klecan, jenž běží až ku polní cestě veltešské, které počítá 300 kroků na dlouho, a na šířku od severu k jihu, tj. od klecanského oupadního palouku přes površí až do oupadu veltešského a přemýšlenského páčí 140 kroků.

Druhá polovina onoho pohřebiště od kapličky neb ouvozové cesty od východu na západ až ku „Skaličkám“ neb k hraničné mezi přes pole počítá na 80 kroků a od luk klecanských, od severu na jih, přes hřbet površí polí sousedů přemýšlenských a veltešských od oupadu klecanského až do rokly přemýšlenské ke mlejnu přemýšlenskému také na 140 kroků se páčí.

Veškeren okršlek onoho pohřebiště na obou stranách jak u cihelny tak u kapličky od východu polní cestou „Bílé zdi“ nazvané neb veltešské cesty na západ ku Skaličkám na dlouho 380 kroků dohromady obnáší a na šířku na hořejší části od oupadu paloučního klecanského přes poněnáhlý hřbet površí až do oupadu veltešského a přemýšlenského, od severu na jih 140 kroků a na dolejší části menší za kapličkou opět od oupadu klecanských luk přes površí hřbet do rokly ku mlejnu pod Přemýšlením také na 140 kroků na šíř počítá.

Na obou těchto částích jsou žarovišťata, hroby lidské i zvířecí na 5, 10 i 15 kroků od sebe vzdálené, okrouhlé, místem hlinou na tři prsty silně vymazané a drobným kamením obkladené dokola na loket i 2 lokte v hloubi země na 2 i 3 lokte šířky a výšky se objevují.

Obr. 13. Definitivní mapka situace v Přemyslení, připojená ke Krolmusově zprávě o pracích roku 1855 pro Archeologický sbor Národního muzea (Krolmus 1855b, 7v)

Okolo cihelny podlé ouvozu a podlé kapličky P. Marie nejvíce hrobů na hořejší vrstvi loket i 2 lokte hloubi křesťanských se objevuje. Mrtvolky křesť. buď na jednom prkně neb ve 4 prknech odpočívají, prkna jsou železnou ouzkou obručí staženo, mnohá mrtvola má jen i tři široká velká prkna v rakvi okolo sebe. Obličej křesťanů hledí na západ a pohanů nejvíce na východ neb na jih a sever, ale nikdy na západ. Pod těmito křesťanskými mrtvolami na loket, tj. 3 lokte hloubi v zemi teprv se objevují okrouhlé rovy pohanské hlinou plevami promíchanou vymazané a kamením někdy drobným, někdy hrubým obkladené, na 2 i 3 lokte šíře a výšky mívají, ze vnitř popel z dříví, kterým se mrtvola páčila a v nádobě popel z mrtvolky se nalezá upaleny kostmi, někdy pokličkou pokrytá a někdy bez pokličky se objevuje, místem na pokličce neb jen na popeli v nádobě kroužky dva bronzové, čili jen jehlice z bronzu se napadne atd.

1) V podobném hrobě vykopal pod soškou pátratel r. t. nádobku č. 46 na popeli jehlice bronzová č. 47 – kamenný koral z karniolu 48.

2) V druhém podobném hrobě ale již porouchaném krkatý žbánek č. 48 s hliněným falem čili Lin-gam vulgo závažím č. 49.

3) V třetím podobném rově, ale polovičním, vrchol či hořejšek hrobu voráním a vláčením okrouhlý byl rozválen na poli, jen toliko okrouhlý spodek, kotli podoben, v popeli pátratel nápojní či pokrnní popelníčku podal č. 50 s rozdrobenou na malé částěčky popelníci, v níž nepochybně popel upalené mrtvolky se choval.

Pod soškou Marie Panny a tento křesťansko-pohanský hřbitov živý pramen od severu na jih, z klecanské louky oupadní pod površí běží do nižšího oupadu přemyslenkého, kdež se s díbským, veltešským a přemyslenkým potůčkem spojí pod hradem, dale na mlejn podhradní na západ se vine a pod horou „Holosmetka“ nazvanou do Vltavy se vylévá.

Zde se objevují také na onom pohřebišti hroby pohanské „trigorky“ /náčrtek: dvojchá amforovitá? nádoba ve zhruba rovnoramenném trojúhelníku/ pozůstávající z tří plochých kamenů, jeden za základě leží a druhý dva, o sebe se opírající stojí a u prostřed nich stojí nádoby mrtvolky upalené s popelem. Některá trigorka má čtyry velké ploché kameny na 2 i 3 lokte dlouhé a loket široké, mezi nimi leží kostlivec jako v prkené rakvi, za hlavou neb u nohou má nádobu s popelem z masité mrtvolky a u rukou mužského vatry neb nože, meče, dláto, šípy atd. z bronzu se nalezají. Na 20 kroků jak od cihelny, tak od sošky po stranách vzdálených napadl pátratel okrouhlé hroby jelenů, kanců, býků atd. hlinou vymazané a kamením obkladené, v kterých kostlivci v popeli bez nádob se nalezali, jen v mnohých hrobech hrubých nádob hlinou a popelem naplněných, kamnovci podobných měli. V mnohém rově celý jelen i s parohy upálen a v mnohém hrobě bez parohů se objevuje; však na poli v lidských mohylách při kostlivcích vykopal pátratel za hlavami popelnice rozdrobené a u rukou majíce parohy, jež buď na tyčkách a holích nasazené nosili č. 51 a č. 52 jako berle neb jako zbraň. Zvířecí hroby jsou na 3, 4 i 5 loket okrouhle široké a také tak vysoké.

/Zde na s. 7v vložena do textu kresba plánu pohřebiště s nadpisem „Poloha pohřebiště Přemyslenkého“ a textem v rámečku v levém horním rohu: / NB. Pátratel kreslit nezná, zde perem načarovaná délka onoho pohřebiště

jest krátká protože papír není širší, počítá dohromady 380 kroků a šířka jen 140 kroků a na papíře šířka jest delší než délka, kreslitel to musí opravit, je zaslusno. /Krolmus zřejmě předpokládal, že zpráva bude publikována v Památkách, což se ovšem nestalo./ (Obr. 13)

Na tomto rozsáhlém pohřebišti přemýšlenském než se dokonale prohledá a prokopá, zaslusno několik let pilně kopati. Nad tímto pohřebištem druhé pohřebiště opět veltešské se objevuje, jenž se až za Zdiby rozprostírá. Jak se zdá každá obec a takořka každá rodina měla své vlastní pohřebiště nedaleko živého pramenu a živého potůčku.

Zde na onom pohřebišti přemýšlenském bylo za dnů pohanských božiště, žaroviště a pohřebiště nad rybníky a živými prameny plodícími a rodícími. O tomto božišti Hvězdo-božství dle pověsti živého národa a svědků živých přemýšlenských a klecanských vypravují: že pod hradem se nalezají velikánské a dlouhé sklepy, v nichž se nalezají potůčkové živých pramenů, po kterých zlatá kachna (labuť, husa, bílý pták, totožný vyznám do sebe má) se dvanáct kachňaty plove. Kachna jest symbol zardělé zlaté Luny (měsíce) a 12 kachňat značí 12 planet nebeských (srov. kvočna zlatá s 12 kůřaty na božištích starobylych tvrzí, hradů, hradišť atd. na Čechách). Zde tedy na Přemýšlení bohyně plodící a rodící u přírodě každoročně pod symbolem zlaté kachny a 12 kachňat se vzívala, jako na Levém Hradci a jinde více na tisícerých místech na Čechách kvočna zlatá se 12 kůřaty. Tuto se bude moci bronzová kachna s kachňaty vykopati; jestli ji sebou praotcové pohanští popové u vyhnanství na sever neodnesli; ale okolní občané tuto kachnu vždy na jaře, když jest v přírodě plodící o květnou neděli ji posud hledají, jako Hradečtí zlatou kvočnu s kůřaty. Lid nezná obraz mythický původního smyslu, hledá jen zlato velikosti a tíže kachny neb kvočny, a ona bude jen na 2 neb 3 palce velikosti, dutá, několik lotů váhy míti. Dražno-újezdští u Zbirohu hledají zlatého býka v hoře Macoše – Tetínští opět zlaté tele na hoře Damile (Mi-ladě), Žarečtí zlatého vepře (který se roku 1848 vykopal a v Museo čes. se chová). Když jsou to podobizny skrovné, nejvíce z bronzu symbolisovaného boha (slunce) a bohyně (Luny, měsíce), kteří pohané sebou vzali, neb před křesťany ukryli, aby jim je nepotloukli. (Viz v národ. Museo podprsi bronzových labutí a kachen, nalezených r. 1854 na Svijanech na skále.)

/Pozn.: Pořadová čísla označují předměty, které Krolmus s touto zprávou předával do NM./

Příloha 5 (Petra Rohoznický 1869–70, 22–24, 68)

/27. 8. 1869./ (...) na vrcholu této polní zvýšeniny spatřím cihelnu, a tu ve břehu východním tohoto hliníku cihelního pozoruju popelnaté hroby. Jdu dále až k samé cihelně, a patře v těch polních stěnách, co hlína na cihly se kopá a vybírá, v prostoru otevřeném na ½ strychu výměry dosud ode mne nevidané ložisko pohanského obětiště a i pohřebiště, vrstvy nepřetržité popelišť tu slabší tu zase hlubší, a sice po kraji toho polního návrsku 2' / = 60 cm/, a výše 3–4' / = 90–120 cm/ hluboké kotliny. Jest to neobyčejně rozsáhlé žaroviště, popel, uhlí, kosti, a větším dílem rozvalené i celé popelnice v sobě i bronzы zavírající. Na hřebeni toho pole k severu i jihu se schylujícího (...) kopá se hlína na cihly už na 40 let, a tu když skopávali břeh podle cesty vozní východní, co stojí nyní cihelna, vykopáno mnoho mrtvol celých, na tom místě, co nyní spatřuje se 1½' hluboký otvor popelnatý, těsně podle cihelny na severní straně. Nad těmi mrtvolami výše k východu začaly už ukazovati se ta žaroviště bez celých mrtvol, a až dosud vždy jen žaroviště se objevují, ovšem nestejně popelem naplněná, ale někde zvláště po straně severní a jižní mělce na 2' a středem toho vrcholu až na 3 i 4' hluboké hned pod prstí jen 6 palců počínající. Místy v těch mělčích vrstvách vyskytne se kotlina hrobová hlubší, s velikou popelnicí, kamením opevněnou, a podle zase jen vrstev popele, ale vždy se střepinami z popelnic míchaná. Takových trosk popelnicních už prý na fúry odtud odveženo, a kamsi do dolíku vysypáno. I podobá se, že celé to pole směrem k východu na 100 korců výměry jest starověké žaroviště a obětiště. Tento mohylový popel vyvázej panští na pole, a dobře se po něm rodí. I ovšem, toť lidské i zvířecí guano, jako americké, drahými penězi kupované – 1 cent za 3 zl. r. měny – jest guano = hovno ptačí.

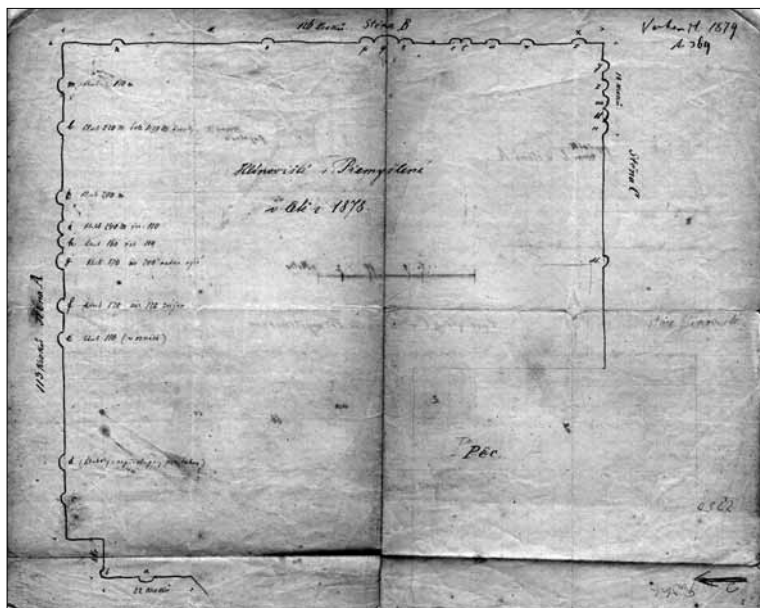
Jak mne cihlář Josef Ouška, z Ounoště rodič ujíšťoval, že tu v těch hrobích popelnatých r. 1865 našel tři ženské jehličky bronzové na prst dlouhé – tedy 3'' zděli – ale že si jich nic nevážil, kamsi tu zastrčil, až se ztratily. Povídá se tu, že ty hroby jsou odsud k východu až tam, co byla stará pošta nyní zbořená, skoro 10 minut cesty tou polní polohou. (...) Od železa prý tu nic nenacházejí. (...) Přemýšlení musilo býti sídlo a střed obyvatelstva velmi četného a možného, když tu tak rozsáhlého obětiště a žaroviště stává, jež o tisících a tisících obětovaných žertev – zvířecích – nevývratné svědectví dává.

Také tu nedávno, jak nadřečený cihlář Ouška svědčí, přišly na jámu, kostmi naplněnou, kteréž byly už veskrze zvápenatěly, jakož mi dal také jeden růžek srnčí, skoro celý už zvápenatělý, nedávno tu v popeli nalezený. Peněz dosud nenašli žádných. (...) Vzav sebou několik zlomků z popelnic hladkých černě natíraných a hrubých po vrchu drsnatých a v nitru hlazených nátěrem červenavým, z hlíny černavé dělaných na kruhu. Jeden zlomek od okraje, jehož hrdlo jest 3 ¼'' široké a ½'' silné a 6'' dlouhé, pod tím silně do bání se rozcházející, patří k velikánské popelnicí obětní, v níž byl popel ze zvířete žertvovaného, vně i vnitř jest barvy popelavé, jest z hlíny žluté pálený, po vrchu velmi drsnatý, a d'ubkovatý.

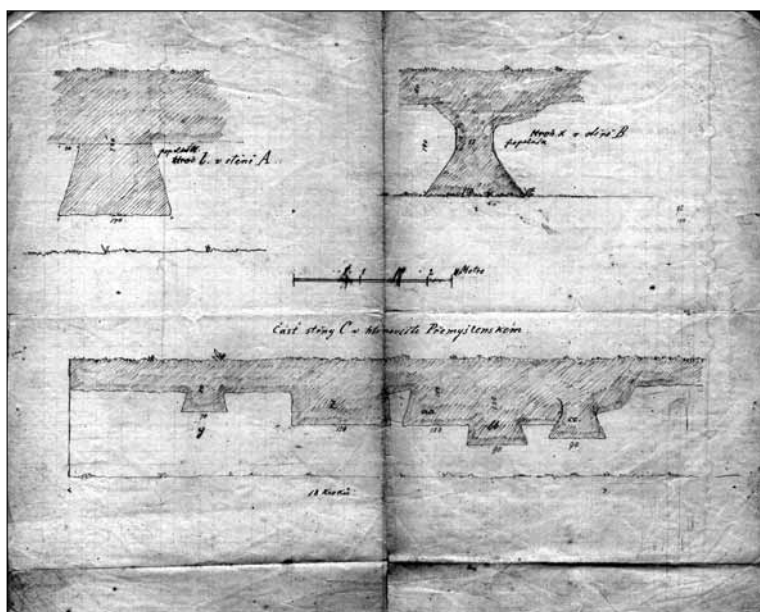
Zlomek tuto a. jest z jiné popelnice ½'' silný, vně žlábkovaný, a vnitř uhlažený nátěrem černým, povrch barvy popelavé.

Zlomek z okřínové popelnice čili mísky hlíněné dobře v ohni vypálené, vně i vnitř uhlažené a černě natřené, kolem velmi buclaté, v otvoru 6'', a na dně jen 1 ½'' světlé. Také mi dal jeden kus speklé hlínky bělavé, (...) zdá se jakoby schválně pálené – snad při upalování mrtvol – s buňkami vyduťnými na způsob voštiny včelní, neb spíše vosové. (...)

/12. 10. 1869/ (...) změřil jsem podobu toho odkrytého obětiště polokruhem od západu k východojihu, sebravše několik kusů z rozvalených popelnic, a jeden hnát hovčezí polozetlelý. (...) Poloha toho otevřeného obětiště polokruhová má v tom polokruhu od a b c 256, a šířka na 140 kroků. Mnoho set ba tisíc popelnic tam nalezeno; síla čili světlost ža-

Obr. 14. Plán přemysleňské cihelny, kreslený L. Šnajdrem v roce 1878

Obr. 15. Profily jam, patřících zřejmě knovízské kultuře (L. Šnajdr, 1878)

zachovalá kostra mladšího člověka pod aluviem, uprostřed peci, z čehož se domýšlím, že lid, který zde tuto vrstvu popele zrobil, na místo toto přišel, jež druhdy jiný kmen za své pohřebiště byl si oblíbil.

Z nástrojů zde na ploše 150 m² nalezených dlužno uvést 3 kostěné lopatky jehlou končící, 27 šidel a roubíků, dláto, 4 hlazená žebra, 2 škrabadla, 2 řezané parohy srncí, 3 čtverhranná závaží, 13 nádob z plavené hlíny tuhou leštěných, šipku kostěnou, 2 vrtané kančí zuby a rybí obratel (amulety?), 3 hliněné korále, bronzový nůž, jehlice, závitky, drátek, kus bronzu a jiné, o čemž po skončení výzkumných prací obsírně bude pojednáno.

Starožitnosti na Přemyslení vykopané věnovala „Společnost přátel starožitností českých“ s většinou starožitností levohradeckých sbírkám musea království Českého.

Příloha 7 (Jíra 1902, 38)

Člen p. Miroslav Tuček upozornil Společnost v květnu na praehistorické nálezy při stavbě nové silnice vedle cihelny přemysleňské. Nálezisko bylo ohledáno dne 9. května; v průseku silnice byly pozorovány zbytky dvou mělkých jam kulturních z mladší doby bronzové; něco stěpů v těchto jamách nalezených dělníci pohodili. (...) Při tom byla prohlédnuta i cihelna, kde kolkolem bylo pozorovati pěkné průřezy kulturních jam. Viděli jsme i několik předmětů bronzových, jichž prodej byl nám odepřen. Bylo s námi sděleno, že pod ztrátou místa jest dělníkům nařízeno

roviště kolem nepřetrženého jest od a do d: 2', od d-e 3, a odsud - od e do f až 4' výšky čili síly, a místy pod tím žarovištěm kotlanaté hroby souvisící, které místem jsou 3 1/2' široké a 4' vysoké, někde širší, a opět úzcí. Josef Fišer z Klecan, dělník cihlář pracuje tu už 9 let a vždy to obětiště rozkopává, kteréž pořad na tom poli návršním dál a dál od západu k východu se táhne, a hned od povrchu začíná. (...)

Příloha 6 (Ryzner 1890, 28)

V červenci pak započala „Společnost“ naše výzkum „na radě“ na Přemyslení blízko cesty z osady této k nedaleké cihelně vedoucí v poli, kdež již před léty vykopány byly kostry s bronzovými okrasami. Tyto jsem tehdež daroval museu království Českého. Kostry, jak známo, jsou na Přemyslení velkou vzácností, nicméně nalezeny tři kostry v hloubce 30, čtvrtá 20 ctm., v řadě od východu k západu hlavami položeny. Lebky byly dosti porouchány. Druhá kostra v řadě měla u nohou nádobku. Dále se v místě tomto nepracovalo, jelikož nebylo pochybno dle tvaru půdy, že ve směru tomto, byly-li zde kostry, již dešti odplaveny neb rozoraný jsou. Pokračováno tudíž v práci od meze pole p. Lidického na poli paní Veselé směrem k cihelně. Již ze začátku se musilo kopati do hloubky přes 150 ctm. Pod vrstvou orné půdy asi 15 ctm. silné objevila se vrstva popela, pod kterým zase až 25 ctm. mocná vrstva původní ornice se vyskytla. Posléze objevila se cihlářská hlína. Na tomto aluvium pak přišlo se na kruhovitě vrstvy tlučného kamene, jež měly v průměru 1-1 1/2 m. Kamení pokrýval jí do červena až šeda vypálený. Nalezeno množství zbytků hrubých nádob. Mám za to, že zde bývalo ohniště.

Zvláštností jest, že u jednoho takového ohniště dvě celé kostry jakéhosi koze podobného, ale nižšího a poměrně menšího zvířete byly nalezeny. Druhá zvláštnost byla ta, že se našla úplně

odváděti vše jen p. řediteli Felcmanovi, který dojížděl do cihelny asi dvakrát do roka. Kopání zajímavých těch hrobů a jam děje se úplně beze všeho dozoru. Střepy nalezené v jamách jsou zahazovány, neboť p. řed. Felcman jich vůbec nesbírá a odváděny nikomu báti nesmí ...

Při nálezů kostry musí býti podle nařízení nejprve pátráno po milodarech. naskytnou-li se, musí býti vše zahrabáno a panu řediteli Felcmanovi podána zpráva; přijede a kostru vykope. Nenalezne-li se u ní ničeho, má býti beze všeho vykopána. Přítomní venkované hovořili i o kopání p. ředitelově ve zdejší cihelně, kde nap. př. v objevené kulturní jámě bylo uhozeno na mrtvolu lidskou a psi v témže hrobě. Lidskou kostru pan ředitel Felcman vykopal, druhé se ani nedotekl a teprve po jeho odchodu vykopal prý ji cihlář. Z pohozeného, ale panem řed. Felcmanem prohlédnutého materiálu byl sbírkám Společnosti získán skoro celý hrneček typu knovízského, půl hrnečku jiného z doby přechodní z kamenné do bronzové, dvě psi hlavy, hliněné závaží a něco zdobených střepů z doby kamenné. Jest věru litovati naleziště, zajímavého tak, že kdysi byl sem vyslán malíř z Berlína na okreslení tvarů jam kulturních.

PRAMENY A LITERATURA

- Adámek, K. 1890:* b. tit. In: První výroční zpráva Společnosti přátel starožitností českých v Praze ze správní rok 1889. Praha, 3–14.
- B... 1850:* Die Pacht'sche Sammlung böhmischer Alterthümer, Bohemia 23, č. 83, 86–88 (28. 5., 4., 6. a 7. 6.).
- Beneš, A. 1959:* K problémům mohylové kultury doby bronzové ve středních Čechách, Sborník Národního muzea 13, řada A, 1–96.
- Berger, Š. 1882:* Bronzy Duchcovské, Památky archeologické 12, 1882–4, 109–122.
- Böhm, J. 1926:* Drobné prehistorické nálezy I., Památky archeologické 35, 46–63.
- Budinský, P. 1981:* Archeologické nálezy z Lounska a z území mimo Severočeský kraj ve sbírce teplického muzea. Teplice.
- Buchvaldek, M. 1967:* Die Schnurkeramik in Böhmen. Praha.
- Droberjar, E. 2002:* Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Felcman, J. 1898:* Kulturní vrstvy a jámy v Přemýšlení, in: Archaeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí, Památky archeologické 18, 1898–9, 34–40 + tab. VIII.
- Felcman, J. 1900:* Kulturní vrstvy a jámy v Přemýšlení, in: Archaeologický výzkum údolí Svatojiřského a okolí, Památky archeologické 19, 1900–1, 161–163.
- Filip, J. 1932:* Bohemika v Berlíně, Památky archeologické 38, 64–66.
- Filip, J. 1956:* Keltové ve střední Evropě. Praha.
- Heber, F. A. 1844:* Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser. I. Prag.
- Hlavatý, J. 1856–7:* Archaeologické sbírky Musea království Českého I. Starožitnosti pohanské, Památky archeologické 2, 185–190, 232–237, 281–283; II. Starožitnosti středověké a vzácnosti z novější doby, t. 283, 329–333.
- Hlavatý, J. /b. a./ 1859:* Die archäologische Sammlung im Museum des Königreiches Böhmen zu Prag. Erste Abtheilung: Heidnische Alterthümer. Prag.
- Hlavatý, J. /b. a./ 1863:* Archaeologické sbírky v museum království Českého v Praze. Praha.
- Jelen /A./ 1837:* Begräbnisstätten der Slaven in Prag und Přemysslenj, Bohemia 10, č. 3 (6. 1.), 1.
- Jíra, J. A. 1902:* Zpráva správce sbírek Společnosti za rok 1901, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, 10, 38–39.
- Krolmus, V. 1852a:* Denník 1852 V. Krolmusa. Poznámání znamenitých věcí na cestách, které vykopal a viděl po Čechách 1852. /Rukopis; Knihovna NM: odd. rkp., sign. V G 123./
- Krolmus, V. 1852b:* /Navrh. +/ Zpráva Sboru archeologickému podaná od V. Krolmusa. 1852. /Rkp., 6. 5. 1852; LA PNP, fond V. Krolmus, kart. 5./
- Krolmus, V. 1852c:* Archeologická cesta 1852. Zpráva archaeologickému sboru národ. Musea dne 10. listop. 1852 podaná od V. Krolmusa. /Rkp. koncept, 10. 11. 1852; LA PNP, fond V. Krolmus, kart. 5./
- Krolmus, V. 1852d:* Zpráva archaeologickému Sboru národ. Museum dne 10. listopadu 1852 podána od Vác. Krolmusa. /Rkp. čistopis, 10. 11. 1852; LA PNP, fond V. Krolmus, kart. 5./
- Krolmus, V. 1852e:* Zpráva archaeologickému Sboru národ. Museum psaná dne 10. listop., odevzdaná 20. dto podaná od V. Krolmusa. /Rkp. čistopisný opis, 10. 11. 1852; LA PNP, fond V. Krolmus, kart. 5./
- Krolmus, V. 1852f:* b. tit.; Lumír 2, 2., č. 41 (21. 10.), s. 982–983.
- Krolmus, V. 1852g:* b. tit., b. d. /Rkp.; Literární archiv Památníku národního písemnictví – dále LA PNP, fond V. Krolmus, kart. 5./
- Krolmus, V. 1855a:* Archaeologické pátrání starožitností /v okolí pražském/ po Čechách Vácesl. Krolmusa 1855. /Rkp.; LA PNP, fond V. Krolmus, kart. 5./

- Krolmus, V. 1855b*: Archaeologické pátrání Václava Krolmuse v okolí Pražském r. 1855. d. 15. list. Slav. Odboru archaeol. národ. Musea čes. podáno. /Rkp., 14. 11. 1855; LA PNP, fond V. Krolmus./
- Krolmus, V. 1856c*: Kněze Krolmuse archaeologické pátrání a výtěžky v letě 1855, Památky archeologické 2, s. 43–45.
- Krolmus, V. 1859a*: Starožitnosti r. 1859. po Čechách vykopané, prohlédané, stručně podotknuté od Václ. Krolmuse faráře. /Rkp.; Knihovna NM, odd. rkp., sign. V G 123./
- Krolmus, V. b. d. A.*: Sbírká rozličných zákonů církevních i světských a i pověstí národních atd. na 562. stranách podle pořádku abecedního sepsaná od Václava Krolmuse, faráře na Zvikovci nade Mží (Berounkou) r. 1832. /Rkp.; Knihovna NM, odd. rkp., sign. IV A 18./
- Malina, M. 1928*: Hrob se šňůrovou keramikou v Přemyslení, Památky archeologické 36, 1928–30, 104–105.
- Matějková, V. 1943*: Jan Vilém Woborzil, Věda přírodní 21, 1942–3, 161–166, 198–202.
- Novotný, B. 1955*: Hrob velmože z počátku doby římské v Praze-Bubenci, Památky archeologické 46, 227–257.
- Páris, F. 1890*: Zpráva správce sbírek za správní r. 1889. In: První výroční zpráva Společnosti přátel starožitností českých v Praze za správní rok 1889. Praha, 14–19.
- Petera Rohoznický, F. 1869–70*: Denník (...) XLI. (Rkp.; LA PNP, fond Petera Rohoznický.)
- Petera Rohoznický, F. 1870*: Denník (...) XLII. (Rkp.; LA PNP, fond Petera Rohoznický.)
- Píť, J. L. 1893*: Dvojitý hrob v cihelně u Přemyslení, in: Archaeologický výzkum ve středních Čechách, Památky archeologické 16, 1893–5, 329–362, 417–438 (360–362).
- Podlaha, A. – Šittler, E. 1901*: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském. Praha.
- Prokop, F. 1951*: Soupis lomů ČSR 42. Okresy Praha-město a Praha venkov-sever. Praha.
- Ryzner, Č. 1884*: Z pohřebiště přemyslénského, Památky archeologické 12, 1884–6, 453–458.
- Ryzner, Č. 1890*: Zpráva o výzkumných pracích na Levém Hradci a na Přemyslení. In: První výroční zpráva SPSC za správní rok 1889. Praha, 25–28.
- Schulz, V. 1889*: Jámy u Přemyslení, in: kol., Kulturní jámy u Přemyslení, u Časlavi a u Podbaby, Památky archeologické 14, 1887–9, 517–527.
- Sklenář, K. 1965a*: Život a dílo Václava Krolmuse, Sborník Národního muzea, řada C, 10, 187–217.
- Sklenář, K. 1965b*: Václav Krolmus a prehistorická sbírka Národního muzea, Časopis Národního muzea 134, 28–33.
- Sklenář, K. 1968*: Archeologické působení Václava Krolmuse v severním okolí Prahy, Zpravodaj Vlastivědného klubu okolí Prahy, 4, 4–8.
- Sklenář, K. 1969*: Nástin vývoje prehistorického bádání v Čechách do roku 1919, I–II, Zprávy Čs. společnosti archeologické 11, 1–91.
- Sklenář, K. 1971*: Krolmusův výzkum mohyly u Roztok roku 1855, Vlast B–3, 3–7.
- Sklenář, K. 1972*: Archeologie severního okolí Prahy ve zprávách Václava Krolmuse (1846–1856), Vlast B–4, 3–93.
- Sklenář, K. 1988*: Archeologie v počátcích Společnosti přátel starožitností, Sborník Kruhu přátel Muzea hl. m. Prahy 1, 7–19.
- Sklenář, K. 1992*: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha, 220–221.
- Sklenář, K. 1996*: Český archeologický sběratel Josef Pachel, Sborník Národního muzea 50, ř. A, č. 1–4.
- Sklenář, K. 2000*: Archeologie a pohanský věk. Praha.
- Sklenář, K. 2001*: Pravěké a raně středověké lokality středních Čech v topografiích 1785–1850, Archeologie ve středních Čechách 5, 9–31.
- Sklenář, K. 2003*: Archiv nálezových zpráv oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea v Praze, Zprávy České archeologické společnosti – Suppl. 51. Praha.
- Sklenář, K. 2005*: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha.
- Smolík, J. 1881*: O hrubších kamenných nástrojích vůbec a vrtaných zvláště, nalezených v Čechách, Památky archeologické 11, 1878–81, 541–556.
- Stocký, A. 1923*: Zpráva o výkopech praehist. oddělení Nár. musea r. 1922 a význačné přírůstky praeh. sbírky, Památky archeologické 33, 1922–23, 338–339.
- Šnajdr, L. 1879*: Über die Hradiště von Stradonice und die Schädel von Strupčic (Böhmen), Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1879, 12. 7., 19–21.
- Šnajdr, L. 1881*: Materialy k kulturním dějinám lidí bydlivších v hořejším poříčí Labe. Jičín.
- Šnajdr, L. 1891*: Počátkové předhistorického místopisu země České a některé úvahy odtud vycházející. Pardubice.
- Šnajdr, L. 1911*: Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra, Pravěk 7, 54–64.
- Špět, J. 1975–78*: Přehled dějin Společnosti přátel starožitností. (Samostatná příloha k výročním Zprávám Společnosti přátel starožitností v uvedených letech.)
- Vokolek, V. 2004*: Katalog staré sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. Praha.
- Vokolek, V. 2007a*: Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. II. Nálezy do roku 1913 (neolit a eneolit). Praha.

Vokolek, V. 2007b: Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. III. Nálezy do roku 1913. Praha.

Waldhauser, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.

Zíbrt, Č. 1903–8: V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého, Český lid 12, 1903, 212–219, 262–269, 323–334, 389–394, 426–431; 13, 1904, 53–58, 113–118, 215–224, 263–271, 311–319, 407–415; 14, 1905, 138–144, 186–191; 16, 1907, 222–227, 282–285, 344–346, 390–393, 461–474; 17, 1908, 14–18, 90–99.

„GROSSARTIGER HEIDNISCHER OPFER- UND BEGRÄBNISPLATZ“ (PŘEMÝŠLENÍ: NEKROLOG EINES HERVORRAGENDEN FUNDORTES DES 19. JAHRHUNDERTS)

In den letzten Jahren wurde durch Familienhäuseraufbau eine archäologische Lokalität definitiv zerstört, die in neuerer Zeit schon ziemlich vergessen wurde, im 19. Jahrhundert aber zu den bekanntesten Fundorten Böhmens gehörte. Die Ziegelei von Přemýšlení (Bez. Prag-Ost, Mittelböhmen), unfern nördlich von Prag, zwischen Přemýšlení und Klecany gelegen, wurde im Jahre 1830 gegründet (Abb. 1); mehrere Funde weckten die Aufmerksamkeit der Archäologen, von welchen P. Václav Krolmus, der Gründer der böhmischen Terrainforschung, schon in den Jahren 1852–59 hier arbeitete (Abb. 2–5). Später dienten hiesige Funde beim ersten Klassifikationsversuch der böhmischen ur- und frühgeschichtlichen Keramik von L. Šnajdr (1858, 1879). Die regelrechten Ausgrabungen wurden hier für das Archäologische Kommittee des Prager Nationalmuseums vom Kustos der archäologischen Sammlung des Museums Václav Schulz und von einem hervorragenden Amateurarchäologen, Roztoker Arzt Čeněk Ryzner durchgeführt (1884). Noch im Jahre 1889 dirigierte Ryzner als Vorstand der neugegründeten Gesellschaft der Freunde der böhmischen Altertümer die Ausgrabungen dieser Gesellschaft in Přemýšlení. Alle angeführte Aktionen endeten leider ohne gründlicheren Fundnachrichten. In den neunziger Jahren wurde dann der Raum der Ziegelei von Jan Felcman, einem der damaligen wichtigsten Mitarbeiter des Nationalmuseums, verfolgt, nach dem ersten Weltkrieg aber schon nur ausnahmsweise von verschiedenen Archäologen und Sammlern besucht. Im J. 1940 wurde die Ziegelei eingestellt und heute ist der ganze Raum bebaut und für Forschung praktisch verloren.

Aus alten Nachrichten und aus relativ vielen in Museen (Nationalmuseum Prag, Mittelböhmisches Museum Roztoky, Regionalmuseum Teplice/Teplitz, Naturhistorisches Museum Wien) dokumentierten oder noch aufbewahrten Funden können wir konstatieren, dass die Besiedlung oder Benützung des Raumes der Ziegelei Přemýšlení in der ur- und frühgeschichtlichen Zeit umfasst das Neolithikum (Siedlung der meistens jüngeren Stichbandkeramik), Äneolithikum (Skelettgräber der Schnurkeramik), ältere bis mittlere Bronzezeit (Skelettgräber der Úněticer/Aunjetitzer Kultur, Einzelfunde der Hügelgräberkultur), jüngere und späte Bronzezeit (ausgedehnte Siedlung der Knovízter bzw. Štítarar Kultur), Hallstattzeit (Einzelfunde der Bylaner Kultur), Latènezeit (Skelettgräber mit Eisenwaffen und Bronzeschmuck einschliesslich einer merkwürdigen Fibel mit stilisiertem Pferd- und Menschenkopf), römische Kaiserzeit (Gräber des 2. Jh.) und slawische Burgwallzeit (Skelettgräberfeld in enger westlicher Nachbarschaft der Ziegelei).

- Abb. 1.** Das Dorf Přemýšlení mit der Ziegelei in anfänglicher Ausdehnung (Kat.-Nr. 140) auf der ältesten Katastralkarte aus den 40. Jahren des 19. Jahrhunderts
- Abb. 2.** Skelettgräberfeld in der Erhöhung mit der Heiligen Jungfrau-Kapelle – mit dem Durchschnitt kombinierte Kartenskizze (Krolmus 1855a, 3)
- Abb. 3.** Erste von beiden Karten, die Václav Krolmus für sein Tagebuch gezeichnet hat – Ansicht vom Westen (Krolmus 1855a, 25v)
- Abb. 4.** Die zweite, umgekehrt orientierte Karte – vom Osten (Krolmus 1855a, 26v)
- Abb. 5.** Drei Bronzenadel, die Krolmus für das Nationalmuseum erworben und in seinem Tagebuch gezeichnet hat (Krolmus 1855b, 8)
- Abb. 6.** F. Petera's einfache Planskizze der Lehmgrube der Ziegelei von Přemýšlení, ein Vierteljahrhundert nach Krolmus (Petera 1869–70, 68)

- Abb. 7.** Älteste erhaltene Zeichnung des keramischen Fundes von Přemýšlení: ein spätbronzezeitlicher? Gefässfragment mit dichter Riefelung oder Kannellierung (Petera 1869–70, 24)
- Abb. 8.** Die Ziegelei von Přemýšlení auf Spezialkarten vom Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts
- Abb. 9.** Letzte Gestalt der Ziegelei auf der Karte von ČR 1 : 10 000 Blatt 12-24-07 vom Jahre 1985
- Abb. 10.** Ein Blick auf den Raum der ehemaligen Ziegelei vom SO aus der Strasse nach Veltěže, in Richtung Klecany (Foto Verfasser 1972)
- Abb. 11.** Heutiger Stand des Raumes der in letzten Jahren mit Wohn- und Kommerzbauten bedeckten ehemaligen Ziegelei (Foto Verfasser 2008.)
- Abb. 12.** Die Ziegelei von Přemýšlení in der Zeit zwischen Gründung und dem ersten Besuch von V. Krolmus, auf der Karte der sog. zweiten Militärkartierung

Abb. 13. *Definitive Karte der Situierung der Funde bei Přemyšlení, die V. Krolmus zu seinem Tätigkeitsbericht von 1855 für das Archäologische Komitee des Nationalmuseums in Prag beigefügt hat (Krolmus 1855b, 7v)*

(Deutsch von K. Sklenář)

Abb. 14. *Plan der Ziegelei Přemyšlení aus den Jahre 1878 (gezeichnet vom Archäologen Ludvík Šnajdr)*

Abb. 15. *Profile der Siedlungsgruben der Knovízer (?) Kultur (L. Šnajdr, 1878)*